

POPÜLİZM, LIBERAL DEMOKRASİ VE FAŞİZM DENKLEMİ

The Equation of Populism, Liberal Democracy and Fascism

Salim ORHAN*

ÖZ

Popülizm kavramı, günümüzdeki siyasi analizlerin ve tartışmaların egemen kavramlarından biri haline gelmiştir. Coğrafi olarak dünyanın çeşitli bölgelerinde politik ve ideolojik açıdan birbirinden oldukça farklı –hatta karşıt– çizgilerde bulunan birçok siyasi hareketi ve aktörü tanımlama ve nitelendirme amacıyla, çağdaş siyaset biliminin temel bir kavramı olan popülizm kavramına başvurulmaktadır. Ancak popülizmin kendisi müphem ve muğlak bir kavram olup henüz net ve evrensel bir tanıma sahip değildir. Belirsiz bir kavram olmasından dolayı popülizm, bir taraftan gerçek demokrasi diğer taraftan faşist diktatörlük şeklinde birbirine tamamen zıt siyasi pozisyonlar üzerinden tanımlanacak kadar geniş bir kullanıma sahiptir. Bu çalışma, popülizm kavramını incelemeyi ve bu kavramın iki zıt siyasi anlayış ve pozisyon olarak liberal demokrasi ve faşizm (faşist diktatörlük) ile ilişkisini tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Popülizm, Halk, Seçkinler, Liberal Demokrasi, İnsan Hakları, Faşizm

ABSTRACT

The term of populism has become one of the main concepts of the current political analyses and debates. The term of populism, a main concept of contemporary political science, is referred to with the aim of identifying

Makalenin Geliş Tarihi: 09.10.2019, **Makalenin Kabul Tarihi:** 20.01.2020

* Dr. Öğretim Üyesi, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı, E-posta: salimhukuk@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9604-8700

and characterizing many political movements and actors that are quite different -even opposite- politically and ideologically in various parts of the world. However, since populism itself is a vague and complex concept, it does not yet have a clear and universal definition. As it is a vague term, populism has such a wide range of usage that it can be defined by thoroughly opposing political positions, in the form of true democracy on the one hand, and fascist dictatorship on the other hand. This study aims to analyse the concept of populism and to determine its relation to liberal democracy and fascism (fascist dictatorship) as two opposing political understanding and stance.

Keywords: Populism, People, Elite, Liberal Democracy, Human Rights, Fascism

I. GİRİŞ

Modern dünyanın ve modern siyasetin bir ürünü olan popülizm kavramı, son zamanlardaki siyasi tartışmaların ve politik analizlerin öne çıkan temel kavramlarından birini oluşturmaktadır. Popülizm; esasen yeni bir kavram ve fenomen olmamakla birlikte, tarihsel olarak hiçbir dönemde son yıllardaki kadar yaygınlaşmamış ve popüler olmamıştır. Popülizm, kendi tarihinin –adeta– en canlı dönemini yaşamaktadır. Günümüzdeki siyasal değişimleri niteleyen temel kavramlardan ve aynı zamanda günümüzü şekillendiren başat olgulardan biri, popülizmdir. Öyle ki, günümüzdeki siyasal değişimleri ve siyasi atmosferi “popülizm patlaması”¹ olarak niteleyen ve yaşadığımız dönemi de “popülizm çağı”² şeklinde betimleyen politik analizler ve yorumlar gittikçe yaygınlık kazanmaktadır. Hem coğrafik olarak hem de durdukları siyasi çizgi ve ideoloji bakımından birbirinden oldukça farklı –hatta çoğu örnekte kategorik olarak karşıt– çizgilerde duran birçok siyasi hareket ve aktör popülist olarak nitelenmektedir.³ Özü itibariyle

¹ John B. Judis, *The Populist Explosion: How The Great Recession Transformed American And European Politics*, Columbia Global Reports, New York, 2016.

² Ivan Krastev, “The Populist Moment”, <https://www.eurozine.com/the-populist-moment/>. (Erişim: 19.07.2019)

³ Bugün ABD’de Danold Trump, Fransa’da Le Pen (Ulusal Cephe), Hollanda’da Geert Wilders (PVV), Birleşik Krallık’taki “Brexit” hareketinin UKIP gibi siyasi aktörleri, Yunanistan’da SYRIZA, İspanya’da PODEMOS, Macaristan’da Viktor Orban, Türkiye’de Recep Tayyip Erdoğan, Latin Amerika’da başta önceki Venezüella devlet başkanı Hugo Chavez ve onun yönetimini devam ettiren Nicolas Maduro olmak üzere birçok siyasi aktör gibi, dünyanın çok farklı bölgelerinde hem sağ hem de sol siyaset çizgisinden gelen,

kavranması güç, oldukça kaygan ve belirsiz bir kavram olan popülizm teriminin bu denli sık (olur olmaz) ve yoğun veya nerdeyse her bir siyasi hareketi nitelenmek için kullanılması, kavramın anlam krizine yol açmakta veya bu krizi derinleştirmekte ve anlamsız bir terime dönüşmesine neden olmaktadır.

Popülizm kavramının kullanımının yükselişi ve siyasal tartışmaların merkezine yerleşmesi, bu konudaki akademik literatürün de artmasına ve çeşitlilik kazanmasına neden olmaktadır. Popülizmin kavranmasına yönelik yapılan ilk ve bu konuda bir kilometre taşı niteliğinde olan akademik faaliyet, 1967’de dünyanın farklı bölgelerinden 43 uzmanın “popülizmi tanımlama” amacıyla katılmış olduğu *London School of Economics*’te düzenlenen konferanstır. 1969’da bu konferans metinlerini derleyerek kitaplaştıran Ghita Ionescu ve Ernest Gellner, bu kitabın girişinde “dünya üzerinde bir hayalet geziyor: popülizm” demelerine karşın, popülizmin net bir tanımını sunamamışlardır.⁴ Konferansa katılım gösteren uzmanlar, ortak bir popülizm tanımı geliştirememiş ve kavramın ortak özellikleri noktasında bir uzlaşmaya varamamışlardır. Her biri popülizme kendi perspektifinde bir anlam yüklemiştir ve popülizmin farklı bir boyutunu vurgulamıştır. Popülizm için geliştirilen ve kullanılan bu tanımlamaların bir bütün olarak ittifak ettiği kavramsal bir anlam ve kuramsal bir çerçeve bir yana, bunlardan bir kısmı birbirine tamamen zıt mana ve muhtevaya sahiptir. Daha sonra popülizm üzerine biriken bir hayli akademik, bilimsel ve sistematik çalışmalarda da kavramın ortak noktaları üzerine mutlak bir uzlaşma ve ittifak sağlanamamıştır. Sosyal bilimlerin ve bilhassa siyaset biliminin kavramları – genel olarak– tartışmalı olup kesin ve bağlayıcı bir tanıma sahip olmamakla birlikte, bu kavramlar arasında popülizm en çok tartışılan ve kavramsal olarak net bir tanıma kavuşamayan kavramlardan biridir. Elle tutulur biçimde yapılabilecek bir tanımın yokluğundan hareketle bazıları, Potter Stewar’ın “onu gördüğümde bilirim” (I know when I see it) ilkesini benimseyerek, popülizme bir tanım geliştirmek yerine onu örnekleri üzerinden anlamlandırmaya çalışmışlardır.⁵ Popülizm kavramının bu denli

iktidar veya muhalefette bulunan birçok siyasi hareket ve aktör “popülist” olarak nitelendirilmekte ve adlandırılmaktadır.

⁴ Ghita Ionescu & Ernest Gellner, “Introduction”, içinde *Populism: Its Meanings and National Characteristics*, Ed. Ghita Ionescu & Ernest Gellner, Weidenfeld and Nicolson, London, 1969, s. 1.

⁵ Eric Fassin, *Popülizm: Büyük Hınç*, Çev. Gülen Kırnalı & İlker Kocael, Heretik Yayınları, Ankara, 2018, s. 18. ABD Yüksek Mahkemesi’nde bir yargıcın baktığı bir taciz davasında pornografinin net bir tanımını yapamaması ancak “pornografiyi gördüğümde anlarım” ifadesine binaen, bazı sosyal bilimciler net ve elle tutulur tanım yapamadıkları

yaygın olarak kullanılması da, esasen onun oldukça *müphem* ve *muğlak* bir kavram olması ile ilgilidir. Çünkü ancak böyle müphem ve muğlak bir kavram, dünyanın birçok yerindeki siyasi değişimi ve dönüşümü kapsayabilir ve birbirinden oldukça farklı çizgilerde duran siyasi hareketleri ve aktörleri niteleyebilir.

Popülizm, bir tarafı faşist diktatörlük diğer tarafı gerçek demokrasi olan birbirine tamamen zıt bir hattın iki ucunda bulunan siyasi pozisyonları niteleyebilecek kadar geniş bir kullanım yelpazesine sahiptir. Bir uçtakiler, popülizmi modern faşizmin günümüze uyarlanmış biçimi olarak neo-faşizm şeklinde nitelerken; diğer uçtakiler ise, demokrasinin eksikliklerini gideren gerçek demokrasi veya “demokrasinin demokratikleştirilmesi” ve “demokrasinin gerçek sesi” olarak değerlendirebilmektedir. Bu denli karşıt yaklaşım ve anlamlandırmalar, zorunlu olarak bizi popülizmin ne olduğu ve ne tür unsurlarının bulunduğunu tespit etmeye yönlendirmektedir. Ancak popülizmin sabit bir özünün bulunmaması ve özünü değişken kılan özellikleri kendi içinde barındırması, popülizme dair evrensel kabul gören kapsamlı bir tanım yapmayı son derece güçleştirmektedir. Popülizmin genelgeçer bir tanımını yapmak yerine, siyasal ve toplumsal alanı etkileme ve şekillendirme tarzına bakarak popülizmi kesen temel özelliklerin belirlenmesi ve bu konuda oluşan literatürü inceleyerek yaygın olarak paylaşılan kavramsal bir çerçevesinin tespit edilmesi imkansız değildir. Yani asgari bir genelleştirme yapmak mümkün olabilmektedir. Ancak bu genelleştirmeden sonra, popülizmin konumu ve söz konusu olan iki uç siyaset (faşizm ve gerçek demokrasi) ile ilişkisi sağlıklı bir şekilde değerlendirilebilir. Benzer şekilde böyle bir genelleştirme, popülist olan ile popülist olmayan hareketlerin ve aktörlerin birbirinden tefrik edilmesini sağlamaktadır.

Bu çalışmada popülizm kavramı ve bu kavramın iki zıt siyasi anlayış ve pozisyon olarak liberal demokrasi ve faşizm (faşist diktatörlük) ile ilişkisi incelenmektedir. Bu çerçevede, öncelikle popülizm kavramı çok boyutlu bir şekilde ele alınarak ve bu konudaki literatür tartışmalarına geniş bir şekilde bakılarak, popülizmin –herkesçe kabul edilmez ve evrensel olarak kabul görmezse de– yaygın olarak paylaşılan kavramsal bir çerçevesi, ortak özellikleri ve unsurları belirlenmeye çalışılacaktır. Daha sonra popülizm ile liberal demokrasi arasındaki girift ilişkiye bakılacak ve popülist rejimin

ancak esasen kavramış oldukları bazı durumlar için böyle bir ilkeye başvurmuşlardır. Christopher Pierson da, modern devletin tanımına yönelik bu duruma atıf yapmıştır. Christopher Pierson, *Modern Devlet*, Çev. Neşet Kutluğ & Burcu Erdoğan, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 19.

liberal demokrasiye ve insan haklarına yönelik tutum ve etkileri araştırılacaktır. Son olarak popülizm ile faşizm karşılaştırması yapılarak aralarındaki fark incelenecek ve popülist otoriterlik ile faşist diktatörlük arasındaki sınır çizgisi tespit edilmeye çalışılacaktır.

II. POPÜLİZM KAVRAMI, POPÜLİZMİN TEMEL NİTELİKLERİ VE UNSURLARI

Popülizm ile ilgili biriken literatüre bakıldığında kavramın çok farklı biçimlerde tanımlanmış olduğu ve bir hayli farklı bağlamlar içerisinde kullanılmış olduğu fark edilmektedir. Popülizm; bir hareket, bir siyaset tarzı, bir ideoloji, bir söylem, bir strateji, bir siyasal kültür ve çok amaçlı bir kavram olarak çeşitli biçimlerde tanımlanmıştır.⁶ Kavramın tanımına yönelik oldukça geniş bir literatür oluşmasına rağmen, kesin ve herkesçe kabul edilebilir bir tanım henüz mevcut değildir. Bu nedenle de popülizm kavramının tanımından önce kökenine, tarihsel örneklerine ve bu örnekler üzerinden ve/ya sürecinde gelişen akademik literatüre bakmak; kavramsal çerçeve ve –minimum düzeyde de olsa– ortak özelliklerin tespiti açısından daha anlaşılır bir yöntem olacaktır.

“Popülizm” veya “popülist” kavramının tam olarak tarihsel kökenini belirlemek pek kolay değildir. “Popülizm” kavramının kökeni, esasen 19. yüzyılın ilk yarısında “halk” terimi ve “demokrasinin” değişen anlamı ile ilişkilidir.⁷ İlk olarak ne zaman kullanıldığı konusunda kesin bir tarih saptamanın zorluğuyla birlikte, 1890’larda kullanıldığı görülmektedir. Popülizm terimi, 19. yüzyılın sonunda, “*halk*” kavramının modern siyasetin ve yeniden olumlu bir şekilde değerlendirme eğiliminde olan “*demokrasinin*” temel bir kavramı haline geldiği bir dönemde ortaya çıkmıştır. İngilizce “halk” (people) kavramı ile Latince “*populus*” (halk) arasındaki ilişki, popülizm kavramının icat edilmesine veya türetilmesine esin kaynağı olmuştur.⁸ Bu kavram, 1892 yılında kurulan *Amerika Halk*

⁶ Takis S. Pappas, “Modern Populism: Research Advances, Conceptual and Methodological Pitfalls, and the Minimal Definition”, s. 18-19. <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-17?print=pdf>. Online yayınlama Tarihi: Mart 2016. (Erişim: 20.07.2019)

⁷ Tim Houwen, *The non-European roots of the concept of populism*, Sussex European Institute, Working Paper No 120, Brighton, 2011, s. 7. <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=sei-working-paper-no-120.pdf&site=266>. (Erişim: 15.07.2019)

⁸ Popülizm (populism) kelimesi, Latince “halk” için kullanılan *populus* teriminden gelmektedir. Popülizm kavramı, 2017’de Cambridge University Press tarafından Cambridge Sözlüğünün (Dictionary) o yılki sözcüğü olarak ilan edilmiştir. Popülizm,

Partisi'ni (American People's Party) nitelemek için kullanılmış ve sonrasında yaygınlık kazanmıştır.⁹ O dönemde adeta Amerika Halk Partisi'nin rumuzu olarak kullanılan bu kavram, zamanla bir niteleme kavramına da dönüşüp olumlu veya olumsuz nitelemeler için kullanılmıştır. O dönemin gazetelerine bakan Tim Houwen, kavramın ilk kez 14 Aralık 1891'de kullanıldığını belirtmektedir.¹⁰ Houwen'in tepitine göre, kavram Amerika Halk Partisi'nin kuruluşundan kısa bir süre önce kullanılmış olsa da, söz konusu parti ile tanınmış bir kavram olmuştur. Amerika Halk Partisi'ne atfen kullanıma giren popülizm kavramı, demokrasinin entelektüel karşıtı bir iş olduğunu iddia eden ve kendini popülist olarak adlandıran kişilerin bu etiketi kullanmasıyla daha da yaygınlık kazanmıştır.

Yine 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan *Rusya'daki Narodnik Hareketi* için de popülizm kavramı kullanılmıştır. Tarihsel olarak *Narodnik Hareketi* bir süre daha erken olsa da, popülizm kavramının Amerika Halk Partisi ile ortaya çıkmasından sonra popülist olarak nitelendirilmiştir. İlk dönem popülist hareketler olarak nitelendirilen Amerika Halk Partisi ve Rus Narodnik Hareketi detaylarda birbirinden farklılaşmakla birlikte, her ikisi de özünde erdemli bir "halk" fikrine yönelmiştir.

Popülizm kavramı, zamanla başlangıçtaki siyasi bağlamında koparak birbirinden farklı birçok siyasi olay, aktör ve hareketi nitelemek ve tanımlamak için başvurulan bir kavram olmuştur.¹¹ İlk örnekleri olan Amerika Halk Partisi ve Rus Narodnik Hareketi hariç o dönemde popülizm üzerinden tanımlanan fazlaca siyasi hareket bulunmamaktadır. Esasen popülizm kavramının yaygınlaşması ve akademik ilgiye konu olması, modern popülizmin İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkmasına denk gelmektedir. Popülizm kavramı, iki Dünya Savaşı arası dönemde var olan siyasi hareketlere veya partilere atıfta bulunmak üzere veya bunları nitelemek maksadıyla pek kullanılmamıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşından

Cambridge Sözlüğü tarafından "sıradan insanların istediklerini sağlayarak destek almalarını amaçlayan siyasi fikirler ve etkinlikler" olarak tanımlanmaktadır.

<https://www.cam.ac.uk/news/populism-revealed-as-2017-word-of-the-year-by-cambridge-university-press>. (Erişim: 19.07.2019).

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/populism>. (Erişim: 19.07.2019)

Türk Dil Kurumu Sözlüğü ise "popülizm" terimini pejoratif bir anlam üzerinden şu şekilde tanımlamaktadır: "1. Politik durumu dramatize ederek halkın ilgisini uyandırmak amacıyla yapılan politika. 2. Halk yardakçılığı." <http://sozluk.gov.tr/>. (Erişim: 20.07.2019)

⁹ Houwen, *The non-European roots of the concept of populism*, s. 8.

¹⁰ Houwen, *The non-European roots of the concept of populism*, s. 10.

¹¹ Esasen her sözcük, hatta her isim, belirli bir anda karakterize ettiği veya isimlendirdiği bireysel olgunun ötesinde bir dilsel potansiyel sergilemektedir.

sonra popülizm kavramı, daha farklı bir anlamla kullanılmaya başlanmış ve gittikçe yaygınlaşmıştır. Faşizm ve Nazizm gibi totaliter hareketlerin halk desteği ve McCarty'nin halk tarafından onaylanan politikaları, popülizmin yeni bir yorumunu ortaya çıkarmıştır. Artık Amerikalı uzmanlar, “popülizmi” liberal demokrasiye karşı bir biçimde tanımlamış ve eski totaliter rejimlerin geçmiş deneyimlerine karşı “kötüleyici” ve pejoratif bir anlamda kullanmışlardır.¹² Bu bağlam içerisinde Amerikalı sosyolog Edward Shils, popülizmin çokyüzlü bir olgu olduğunu ileri sürmekte ve geniş bir tanımını yapmaktadır. Shils, popülizmin “iktidar/güç, mülkiyet, eğitim ve kültür tekeline sahip olduğuna inanılan, köklü/yerleşik ve farklılaşmış bir yönetici sınıf tarafından topluma dayatılan düzene karşı halktaki kızgınlık/kin ideolojisinin bulunduğu her yerde var olduğunu” ifade etmektedir.¹³ Shils'e göre, popülistler entelektüellere, politikacılara güvenmezler. Seçkinler ile halk arasındaki ilişki, popülizmin anlaşılmasını sağlayan önemli noktadır. Popülizm, halkın seçkin yöneticilerden ve yöneticilerle ilişkili seçkin sınıftan daha bilge ve iyi olduğu düşüncesi ile belirlenmektedir.¹⁴ Shils'e göre, popülizm demokrasiye yönelik bir tehlike arz etmekte, yasa koyucuların ve yargı mensuplarının bağımsızlığına yönelik bir tehdit oluşturmaktadır.¹⁵ Dolayısıyla buna karşı, savunulması gereken insan hakları ile birleştirilmiş bir demokrasidir.

Popülizmin 1950'lerdeki olumsuz algısı, Seymour Martin Lipset'in de 1960'taki popülizm analizinin başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Lipset de, tıpkı Shils gibi, popülizmin tipik örneği olarak Amerika Halk Partisi'ni değil; McCarthyiliği görmektedir.¹⁶ Popülizm kavramının en çok kullanıldığı yerlerden biri, –belki de en çok kullanıldığı yer– Latin Amerika'daki politik hareketler ve aktörlerdir. Tarihsel örnekler içerisinde en öne çıkan ve çağdaş popülizm tartışmalarının tamamının değindiği örnek, Arjantin'deki Peronizmdir.¹⁷ O dönemde Lipset de, 1946-1955 yılları arasında Arjantin Cumhurbaşkanı Jaun Peron'u popülist olarak nitelemektedir. Lipset,

¹² Houwen, *The non-European roots of the concept of populism*, s. 18.

¹³ Edward Shils, *The Torment of Secrecy: The Background and Consequences of American Security Policies*, The Free Press, Glencoe, 1956, s. 100-101.

¹⁴ Shils, *The Torment of Secrecy: The Background and Consequences of American Security Policies*, s. 101.

¹⁵ Shils, *The Torment of Secrecy: The Background and Consequences of American Security Policies*, s. 102.

¹⁶ Lipset, popülizmi daha sert bir şekilde anti-demokratik olarak görmekte ve popülizmin faşist bir yönelimde olduğunu belirtmektedir. Seymour Martin Lipset, *Political Man: The Social Bases of Politics*, Heinemann, London, 1960, s. 167-169.

¹⁷ Peronizm, 1946-1955 ve 1973-1974 yılları arasında Arjantin devlet başkanlığı yapmış olan Jaun Peron ve müdavimlerinin siyaseti için kullanılan bir kavramdır.

popülizmin en tipik örneklerinden biri olarak gördüğü Peronizmin “partinin ve liderin gücünün doğrudan halktan geldiğini ve parlamenterizmin kifayetsiz ve yozlaşmış siyasetçilerin hükümetine yol açtığını vurgulayan güçlü bir anti-parlamenter popülist muhtevaya sahip” olduğunu belirtmektedir.¹⁸

Popülizm kavramı, 1970’li yıllardaki Latin Amerika’daki politikalar için sıklıkla kullanılan bir kavram olmuştur. Bu bağlamda, modern popülizm sıklıkla Latin Amerika’daki politik hareketler üzerinden tanımlanmaya çalışılmıştır ve Arjantin’de ortaya çıkan Peronizm ilk modern popülist rejim olarak değerlendirilmiştir.¹⁹ 1960-1970’li yıllarda başta Latin Amerika ve dünyanın üçüncü ülkeleri olmak üzere birçok politik hareketin ve aktörün popülist olarak nitelenmesi ve popülizm kavramının politik tartışmalarda daha fazla yer alması, bu konudaki akademik ilgiyi artırmış ve yoğunlaştırmıştır. Çağdaş siyaset biliminde popülizmin tanımına ve kuramsal içeriğine yönelik ilk kez 1967’de *London School of Economics*’te bir konferans düzenlenmiştir. Popülizmin farklı görünüşleri üzerine çalışan ve coğrafik olarak farklı bölgelerden birçok uzmanın katıldığı bu konferans, bir kilometre taşı teşkil etmektedir. Konferans metinlerini konferanstan iki yıl sonra kitaplaştıran Ghita Ionescu ve Ernest Gellner, bu akademik çabayı “19. yüzyıl boyunca ve hatta 20. yüzyılda daha fazla siyasal düşüncenin/akılın şekillenmesinde genel olarak kabul edildiğinden çok daha önemli olan bir kavramın temel yönlerini açıklama girişimi” olarak belirtmektedirler.²⁰ Bütünsel bir olgu olarak popülizmin ortak bir tanımına ulaşmak ve popülizmi kuramsal bir çerçeveye yerleştirmek için dünyanın birçok bölgesinden örnekler incelenmiş ve popülizm farklı veçheleriyle ele alınmıştır. Bu çerçevede; popülizm bir ideoloji ve/ya (ideolojik) bir hareket mi, benzer sosyal koşullar altında tekrar tekrar ortaya çıkan bir zihniyet mi, siyasal psikoloji açısından tanımlanabilen bir politik duygu hali mi, bir karşıtlık mı (*anti-kapitalist, anti-kentlilik veya antisemitizm vb.*), halk taraftarı ve halkı esas almakta mı, daha güçlü ideolojiler veya hareketler (sosyalizm ve milliyetçilik gibi) tarafından massedilen bir zihniyet mi şeklinde sorgulamalar yapılmaktadır.²¹ Konferansa katılan ve kitapta metni bulunan her bir yazar, popülizmin farklı yönü üzerinde durmuş ve farklı boyutlarını öne çıkarmış veya esas almıştır. Sonuç olarak, popülizme yönelik

¹⁸ Lipset, *Political Man: The Social Bases of Politics*, s. 173.

¹⁹ Federico Finchelstein, *Faşizmden Popülizme*, Çev. Ali Karatay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, s. 14.

²⁰ Ionescu & Gellner, “Introduction”, s. 5.

²¹ Ionescu & Gellner, “Introduction”, s. 3-4.

herkesin üzerine uzlaştığı net ve ortak bir tanım veya popülizmin çekirdeğini teşkil eden bir fikirler bütünselliği ortaya çıkmamıştır.

Dünyadaki birçok popülizmi (ABD, Rusya ve Üçüncü Dünya Ülkelerini) analiz eden Peter Worsley, Amerikalı sosyolog Edward Shils'in popülizm tanımının ideal tip bir tanımlama olarak kabul edilebileceğini belirtmektedir. Shils'in tanımında öne çıkan iki ilke olarak halkın egemenliği ve yöneticiler/liderler ile halk arasında –ara kurumlar olmaksızın veya aşarak– doğrudan teması, popülizmin yaslanacağı temel ilkeler olduğu belirtilmektedir.²² Worsley, incelemiş olduğu örneklerden hareketle popülizmin sadece belirli bir ideolojik sistem veya organizasyon türü olmadığını daha genel olarak politik kültürle veya politik kültürün bir boyutuyla ilgili olduğunu da belirtmektedir.²³ Yani popülist sendrom, spesifik olarak herhangi bir politikanın veya herhangi bir sınıfın yönetim biçimi veya bağlamı içinde tezahür etmekten ziyade daha geniş olarak politika ile ilintilidir.

Popülizmi modernleşme sosyolojisi üzerinden yani toplumların modernite sürecindeki gelişmişlikleri üzerinden değerlendirenler de olmuştur. Popülizm kavramını Latin Amerika'daki örneklerini esas alarak analiz eden 1960-1970'li yıllardaki akademik söylemde, modernleşme teorisinin baskınlığını görmek mümkündür. Torcuato Di Tella, az gelişmiş ülkelerde orta-düzyer seçkinler arasında statüko karşıtı bir hareket ve motivasyon oluştuğunda, artan beklentiler mobilize yurttaşlardan bir kitle yarattığında ve yaygın duygusal durum kolektif bir coşku/heyecan meydana getirdiğinde popülizmin ortaya çıktığını belirtmektedir.²⁴ Ancak daha gelişmiş ülkelerde ise, sosyal demokrasinin oluştuğu durumlarda popülizmin oluştuğunu ifade etmektedir.²⁵ Di Tella popülizmi, “harekete geçmiş ancak özerk bir biçimde örgütlenmemiş olan bir halk kesimine dayanan, toplumun orta ve üst katmanlarında yer alan bir seçkin sınıf tarafından yönetilen ve lider ile takipçileri arasında karizmatik ve kişiselleşmiş bir ilişki ile bir arada tutulan siyasal bir hareket” şeklinde tanımlamaktadır.²⁶

²² Peter Worsley, “The Concept of Populism”, içinde *Populism: Its Meanings and National Characteristics*, Ed. Ghita Ionescu & Ernest Gellner, Weidenfeld and Nicolson, London, 1969, s. 243-246.

²³ Worsley, “The Concept of Populism”, s. 245.

²⁴ Torcuato di Tella, “Populism and Reform in Latin America”, içinde *Obstacles to Change in Latin America*, Ed. Claudio Veliz, Oxford University Press, London, 1965, s. 53.

²⁵ Di Tella, “Populism and Reform in Latin America”, s. 51.

²⁶ Torcuato S. Di Tella, “Populism into the Twenty-first Century”, *Government and Opposition*, Vol. 32, Issue 2, 1997, s. 197.

Popülizm analizi için söylemsel bir yaklaşım önermekte olan Ernesto Laclau, popülizmi siyasetin kendisi ile özdeş görmekte ve her siyasi hareketin az veya çok popülist olacağını ileri sürmektedir.²⁷ Popülizmi halka dayalı demokratik imgenin bir boyutu olarak değerlendiren Laclau, popülizm teorisini genellikle belirli bir söylemde hitap bulan politik temaya ve noktaya yoğunlaştırmaktadır.

Laclau, popülizm kavramının kullanımındaki genişliğe rağmen hepsinde ortak dayanağın ve referansın benzer bir kaynak ve dayanak olarak “halk” olduğunu belirtmektedir.²⁸ “Halk”, popülist söylemin ana göstergesidir. Ancak halkı vurgulayan her bir söylem, popülist bir söylem anlamına gelmemektedir. Çünkü popülist bir söylem aynı zamanda toplumsal alanı, “halk” ve “iktidar bloku” şeklinde iki farklı alana bölmektedir. Diğer bir deyişle popülizm, “halk”ın “iktidar bloku”na veya “iktidar ideolojisine” karşı muhalif bir karşıtlık pozisyonuna gönderme yapmaktadır.

Laclau'nun popülizm kavramı, Marksist düşünceye dayanmaktadır. Karşıt kavramlar olarak konumlandırılan “halk” ve “iktidar bloku” veya “seçkinler” Marksist terimler ile yorumlanmakta ve sıklıkla sınıf göndermesinde bulunmaktadır. Yani halk ile iktidar bloku arasındaki çelişki tam anlamıyla sınıflar arası bir çelişki olarak isimlendirilmese de sınıfsal boyutu da var olan bir çelişkidir. Ancak iktidar bloku ile halk arasındaki çatışma söylemi, salt belirli sınıflar arası çatışmalarla bağdaşmayıp sınıf ötesi bir göstergeyi belirtmektedir. Bundan dolayı da Laclau, popülizmi halka dayalı demokratik bir biçim olarak değerlendirmektedir. “Popülizm, halka dayalı demokratik unsurların iktidar bloğunun ideolojisine karşı muhalif bir seçenek olarak ileri sürüldüğü noktada başlamaktadır.”²⁹ Laclau'nun yaklaşımında popülizm, siyasetin özü olarak değerlendirilmenin yanı sıra özgürleştirici bir güç olarak da ele alınmaktadır.

²⁷ “Bir hareket veya bir ideoloji -veya, her ikisini ortak türlerinin altına alırsak, bir söylem içeriklerinin eşdeğerlik mantığı ile eklemleme derecesine bağlı olarak az ya da çok popülist olacaktır. Bu, hiçbir siyasi hareketin popülizmden tamamiyle muaf olmayacağı anlamına gelir, zira hiçbir siyasi hareket ‘halkı’ bir düşmana karşı, toplumsal bir sınır kurmak yoluyla, belli ölçülerde konumlandırmaktan geri durmayacaktır. Bu nedenle popülist özellikleri, toplumun geleceğinin belirsiz olduğu siyasi geçiş dönemlerinde özellikle açık bir şekilde ortaya koyulacaktır.” Ernesto Laclau, “Popülizm Bir Ad Ne İçerir?”, Çev. Hayriye Özen, *Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2015, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 144-145.

²⁸ Ernesto Laclau, *Politics and Ideology in Marxist Theory*, New Left Books, London, 1977, s. 165.

²⁹ Laclau, *Politics and Ideology in Marxist Theory*, s. 173.

Daha sonraki çalışmalarında popülizm teorisini tadil eden Laclau, popülizmin “halk” ile “seçkinler” arasındaki ilişki hakkında pek bir şey ifade etmediğini ve bunun yerine iki varlık arasındaki antagonist bir temeldeki ilişkinin ürünü olduğunu belirtmektedir. Bu karşıtlık, ilişkisi sadece sınıf temelinde ele alınmamakta ve popülist söylem sosyoekonomik yapı içerisindeki farklı yerlerde ortaya çıkabilmektedir. Ernesto Laclau’nun popülizm teorisini analiz eden Murat Belge’nin dediği gibi, “popülizm, belirli bir sınıf temeline indirgenerek açıklanacak bir siyaset değil, bir *siyasî üslûptur*; aynı zamanda bir *siyasî mantıktır*. Farklı zamanlarda, farklı toplumsal ortamlarda, farklı sınıf ve tabakalar bu üslûbu ve bu mantığı benimseyebilirler.”³⁰

Laclau’nun popülizm teorisinde göze çarpan diğer bir değişim noktası ise, popülizmin söylemsel ifadesi artık “halk” göstergesi ile tanımlanmamaktadır. Heterojen taleplerin çok katmanlılığını *eşdeğer bir dizi* içerisinde birleştiren “*boş göstergeler*”, halk referansının yerini almıştır.³¹ Halk, çok sayıda talebi birleştiren siyasi mevzuları teşkil edecek gösterge olasılıklarından yalnızca biridir. Eşdeğerlilik ve farklılık mantığı arasındaki etkileşim ile nitelenmekte olan siyasi alanının türevi olarak popülizm, halkı boş gösteren olarak inşa etmektedir. Başka bir anlatımla, önceden belirli bir hakikatin ifadesi olarak değil, “boş göstergeler”den hareketle halkın inşası söz konusudur. Bununla beraber sınıfsal bir yapısı olmayan yeni bir öznenin meydana çıkması da söz konusu olmaktadır.

Cas Mudde ve Cristobal R. Kaltwasser, popülizm konusunda biriken yazınlara bakarak popülizmin çeşitli yaklaşımlar çerçevesinden tanımlandığını kabul etmekle birlikte; biriken bu yazın ve çalışmalar arasında giderek artan sayıda popülizmi bir söylem, bir ideoloji veya bir dünya görüşü olarak varsayarak, genellikle “düşünsel yaklaşım” temelinde tanımladıklarını belirtmektedir.³² Bu yaklaşım ile ele alındığında popülizm temel özellikleri ve unsurları konusunda uzlaşımın daha rahat sağlanacağı ifade edilmektedir. Bu çerçevede; “*popülizmi, toplumu nihai bir biçimde ‘saf halk’a karşı ‘yozlaşmış seçkinler’ olarak iki homojen ve karşıt kampa ayrılmış olarak ele alan ve siyasetin, halkın volonté générale (genel*

³⁰ Murat Belge, “Dünyada Popülizm”, <https://www.birikimdergisi.com/haftalik/8233/dunyada-populizm#.XS3qHOgzZPY>. (Erişim: 15.07.2019)

³¹ Laclau, “Popülizm Bir Ad Ne İçerir?”, s. 142. Ayrıca bkz. Ernesto Laclau, *Popülist Akıl Üzerine*, Çev. Nur Betül Çelik, Epos Yayınları, Ankara, 2007.

³² Cas Mudde & Cristobal R. Kaltwasser, *Popülizm: Kısa Bir Giriş*, Çev. S. Erdem Türközü, Nika Yayınevi, Ankara, 2019, s. 16.

iradesi)nin bir dışa vurumu olması gerektiğini ileri süren ince merkezli bir ideoloji olarak'' tanımlamaktadır.³³

Popülizmin “ince merkezli ideoloji” olarak tanımlanması popülizmin, diğer ideolojilere eklenerek belirginleşmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla gerçek dünyada popülizm, oldukça farklı ve zaman zaman da çelişkili ideolojiler ile birlikte ortaya çıkmakta ve çok farklı şekiller alabilmektedir.³⁴ Diğer bir ifadeyle, popülizm kendi başına çağdaş toplumların üretmiş olduğu sorunlara kapsamlı ve ayrıntılı cevap veren saf bir ideolojiden ziyade eklektik bir ideoloji olarak diğer ideolojilerle tekerrür etmektedir. Yani, popülizm saf olarak var olmaktan ziyade diğer kavramlar veya ideolojiler ile var olmakta ve hayatta kalmaktadır. Bundan dolayı da hem sağ hem de sol siyasetler ve ideolojiler, popülist unsurlar taşıyabilmektedir. Farklı zaman ve yerlerde, sosyoekonomik ve sosyo-politik bağlama göre muhtelif biçimlerde ve eksenlerde popülizmin belirginleşmesi mümkündür.

Mudde ve Kaltwasser, geliştirmiş oldukları popülizm tanımının sadece içerdikleriyle değil esasen dışarıda bıraktıklarıyla yani karşıt özellikleriyle anlam kazanacağını vurgulamakta ve popülizmin doğrudan karşıtlarını da *seçkinlik ve çoğulculuk* olduğunu belirtmektedir.³⁵ Popülizmin sunulan tanımı ve belirtilen özellikleri veya karşıt özellikleri, popülizm için “*halk*”, “*seçkinler*” ve “*genel irade*” şeklinde üç temel kavramı ve/ya unsuru önemli kılmaktadır.

³³ Mudde & Kaltwasser, *Popülizm: Kısa Bir Giriş*, s. 16.

³⁴ Mudde & Kaltwasser, *Popülizm: Kısa Bir Giriş*, s. 17.

³⁵ Mudde & Kaltwasser, *Popülizm: Kısa Bir Giriş*, s. 18. Popülizmin ideolojiden ziyade bir politik iletişim tarzı olduğunu ileri süren Jan Jagers ve Steffan Walgrave, popülizm ile ilgili tarihsel örneklere ve bilimsel teorik tartışmalara bakıldığında popülizm biçimlerinin üç unsurun ortak paydaları olduğunu belirtmektedirler. Birincisi, popülizm her zaman halka atıfta bulunur ve halka hitap ederek ve onları tanımlayarak eylemlerini haklı kılmaktadır; ikincisi, anti-elit/seçkin duygulara dayanmaktadır; üçüncüsü, halkı, bir dışlama stratejisine tabi bazı çok özel kategoriler dışında, içsel farklılıkları olmayan, monolitik ve homojen bir grup olarak görmektedir. Bu üç özelliğin birlikte popülizmi tanımladığı ifade edilmektedir. Gerçi “ince” ve “kalın” popülizm gibi bir ayrımın mümkün olduğunu; işlevsel bir tanım olarak “ince” popülizm için bu üç unsurun birlikte olması gerektiğini; ancak klasik görüşe yakın duran “kalın” popülizmin bu üç unsurun beraberliğinden oluştuğunu belirtmektedir. Jan Jagers & Stefaan Walgrave, “Populism as political communication style: An empirical study of political parties’ discourse in Belgium”, *European Journal of Political Research*, Vol. 46, Issue 3, 2007, s. 322. Esasen belirtilen bu özellikler ve unsurlar ile Mudde ve Kaltwasser tarafından altı çizilen özellikler ve unsurlar uzlaşmakta ve aynı nitelikleri göstermektedir.

Popülizmin kapsamlı bir teorisinin bulunmadığını ve “popülizm yazılı bir doktrin değil, belirli bir iç mantığı olan bir belirgin iddialar bütünüdür”³⁶ şeklinde ifade eden Müller de; –tıpkı Mudde ve Kaltwasser gibi– popülizmin temel iki özelliğini, seçkincilik ve çoğulculuk karşıtlığı olarak belirtmektedir.³⁷ Müller “siyasetin özgül bir ahlakçı bakışla tasavvur edilmesine dayandığını” düşündüğü popülizmin³⁸; siyaseti ahlaken saf ve bütünlüğe ulaşmış halk ile ahlaken aşağı olan yozlaşmış seçkinler arasında –en nihayetinde kurgusal bir şekilde– bir ayrım üzerinden ele aldığını ve kavradığını belirtmektedir. Seçkinlere karşı olmak, popülist olmak için gerekli ancak yeterli olmayan bir özelliktir. “Popülistler, seçkin karşıtı olmanın yanı sıra her zaman çoğulculuk karşıtıdır. Onlar, kendilerinin ve yalnızca kendilerinin halkı temsil ettiğine inanır.”³⁹ Popülistler, kendilerinin dışında kalan herkesin ahlaksız olduğunu ve gerçek halkın bir parçası olmadığını iddia etmektedirler. Her zaman erdemli ve ahlaklı olarak tanımladıkları halk ile kendilerini bütünlüştürmekte ve rakiplerini de “halk düşmanı” olarak nitelendirmektedirler. Böyle bir siyaset esasen kimlik siyasetinin bir biçimi olup halkı da homojen ve monolitik bir yapı olarak değerlendirmektedir.

Popülizm ile ilgili oluşan geniş literatüre bakıldığında popülizmin temel niteliklerinin anti-seçkincilik ve anti-çoğulculuk ve bu özelliklerle ilintili olarak öne çıkan ana unsur ve kavramlarının da “halk”, “seçkinler” ve “genel irade” olduğu konusunda minimal bir uzlaşımın var olduğunu ifade etmek mümkündür. Bizatihi tartışmalı olan bu temel kavramların popülizm için ifade ettikleri anlamın ve denk geldikleri maksadın anlaşılması gerekmektedir. Çünkü popülizmin çekirdeğini oluşturan bu kavramlar kavranmadan popülizmin kendisinin kavranması mümkün değildir.

A. Popülist Siyasetin Temel unsuru: Halk

Popülizmin merkezinde “halk” kavramı yer almaktadır. Ancak “halk” kavramının kendisi haddi zatında zorlu ve belirsiz bir kavramdır. Farklı tecrübeler ve yaklaşımlar yelpazesinde ele alınan modern ilgideki şöhretine rağmen halk kavramının özellikleri büyük ölçüde netleşmemiştir. Modern politik söylemdeki önemine karşın siyaset teorisyenleri tarafından yeterli derecede çalışılmamıştır. Dolayısıyla da farklı popülistler için farklı

³⁶ Jan-Werner Müller, *Popülizm Nedir?*, Çev. Onur Yıldız, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s. 25.

³⁷ Müller, *Popülizm Nedir?*, s. 15, 36.

³⁸ Müller, *Popülizm Nedir?*, s. 36.

³⁹ Müller, *Popülizm Nedir?*, s. 36.

anlamlara gelebilmektedir.⁴⁰ Esasen Laclau'nun belirttiği gibi, halkın böyle "boş gösteren" olması, popülizmin bu denli güçlü olmasını sağlamış ve aynı zamanda halkın inşa edilecek olmasına işaret etmiştir.⁴¹ "Halk" kavramının muğlaklığı; bazılarının iddia ettiği gibi kavramı tamamen anlamsız ve kullanışsız bir hale getirmemekte veya diğer bir kısmının belirttiği gibi popülizmin temel kavramı olmaktan çıkarmamaktadır.⁴²

Günlük dilde "halk" kavramı kullanıldığında üç farklı anlama tekabül edebilmektedir: Ulus olarak halk, seçkinlerin dahil edilmediği avam olarak halk ve herkes olarak halk.⁴³ Müller de, Antik Yunan ve Roma İmparatorluğu zamanından bu yana "halk" kelimesinin en az üç farklı anlamda kullanıldığını belirtmektedir. Birincisi, herkes olarak halk (siyasal birimin bütün üyeleri); ikincisi, "sıradan insanlar" olarak halk (dışlanmışlar, ezilmişler veya unutulmuşlar); üçüncüsü, açıkça kültürel anlamıyla bir bütün olarak ulus anlamında halk.⁴⁴ Bu bağlamda, "halk" kavramı doğal olarak elastik olup farklı anlamlar içerecek şekilde kullanılabilir. Esnek olan doğası her bir kullanımda aynı zamanda bir inşa da içermektedir.

Taggart, popülizmin "halk" kavramına retorik düzeyde bu denli başvurmasının nedeninin "halk" teriminin çağrışımla ilintili olduğunu ifade etmektedir. Halk kavramı, çoğunluk ve kalabalık kitleyi ima etmekte ve dolayısıyla da halkın desteğini almak meşruiyetin temel kaynağını oluşturmaktadır. Ancak bu kalabalık ve çoğunluk, çoğulcu bir yapıda

⁴⁰ Margaret Canovan, "'People', Politicians and Populism", *Government and Opposition*, Vol. 19, Issue 3, 1984, s. 313-314.

⁴¹ Laclau, *Popülist Akıl Üzerine*, s. 85-135.

⁴² Taggart'a göre, "halk" kavramının belirli bir derinliği olsa da popülizmin rehber ilkesi olamayacak kadar çok çeşitlilik barındırmaktadır. Halk yerine esasen "anayurt" anlayışının popülizmde esas olduğunu belirtmektedir. Popülizmin retorik düzeyde sürekli "halk"ı referans almasının nedeni ise, popülist tahayyülde derin bir şekilde kökleşmiş, üstünde erdemli ve birleşik bir nüfusun yaşadığı, zımnı bir "anayurt" anlayışından gelmektedir. Çünkü anayurt, popülizmin kuramsal açıdan sınıflar üstü hatta sınıfsız olduğu kavrayışına götürmektedir. Çünkü anayurt tahayyülünde, halk her zaman homojen ve birleşik bir nüfus olduğu kabulü bulunmaktadır. Paul Taggart, *Popülizm*, Çev. Barış Yıldırım, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 120-121. Ancak Taggart'ın halk ile anayurtu tersyüz eden bu iddiası, pratikte popülizmin "halk" kavrayışında bir değişiklik ifade etmemektedir.

⁴³ Canovan, "'People', Politicians and Populism", s. 315.

⁴⁴ Müller, *Popülizm Nedir?*, s. 38-39. Mudde ve Kaltwasser, halkın her üç anlamında da "halk" ile "seçkinler" arasındaki esas ayrım ikincil bir özellikle ilişkili olduğunu belirtmektedirler. "'Halk', (...) çoğunlukla şu üç anlamda kullanılmaktadır: egemen olarak halk, sıradan insanlar ve ulus. Her üç durumda da 'halk' ve 'seçkinler' arasındaki ilişki esas ayrım ikincil bir özellikle ilişkilidir: sırasıyla, siyasal güç, sosyoekonomik statü ve milliyet.'" Mudde & Kaltwasser, *Popülizm: Kısa Bir Giriş*, s. 20-21.

olmayıp monolitik ve homojendir. Birleşik ve bir bütünlük içerisinde resmedilen halk, temel çelişkileri olmayan ve dayanışma içerisinde bulunan bir varlık olarak ele alınmaktadır. Popülistler, homojen ve çoğunluk olan halk ile bütünleşme iddiasındadırlar. Yani halk ile özdeşlik kurarak bütünleşmiş bir “biz” kimliğini oluşturma ve dışarıda kalanların “biz” olmadığı iddiasıdır.⁴⁵ Popülizmin tek, homojen ve birleşik halk düşüncesi esas olarak bir kurgu olmanın yanı sıra “tehlikeli” bir yaklaşımdır. Habermas’ın belirttiği gibi, halk ancak çoğul bir şekilde var olabilir. Halkı homojen olarak ele alan yaklaşım, bu “homojen yapının” dışında kalanlara yönelik bastırıcı politikaları zorunlu kılmaktadır.⁴⁶ Esasen popülistler, kim olduklarını kim olmadıkları üzerinden tanımlarlar ve belirlerler. Popülistlerin toplumu karşıt iki gruba ayırmaları ve bu gruplardan birinin lanetlenmesi (özellikle seçkin dedikleri kesime karşı duyulan antipati), aynı zamanda bir kimlik oluşturma gayretlerinin de önemli bir parçasıdır.⁴⁷ Bu “öteki” olan toplumsal grup, bağlama göre değişkenlik göstermektedir. Önemli olan nokta ise, bu “öteki”nin varlığıdır. Çünkü bu “öteki”nin varlığı sayesinde esasen belirsiz ve oldukça heterojen olan “halk” için bir kimlik sağlanabilir ve böylece bu halkın arasında dayanışma ve konsolidasyon temin edilebilir. Dahası, popülizmde bu öteki denilen grup halkın dışına itilmekte ve halktan sayılmamaktadır. Popülistler, halkı yüceltmek ve seçkinleri eleştirmenin yanı sıra, halkın bir kısmının gerçek/hakiki *halk* olduğunu iddia etmektedir. Aynı zamanda sadece kendilerinin bu gerçek halk ile bütünleştiğini veya bu halkı yalnızca kendilerinin temsil ettiğini de ileri sürmektedirler.⁴⁸ Zaten halk olmayanların temsil edilmesi de gerekmemekte ve esasen herhangi bir hakları da bulunmamaktadır.

B. Popülist Siyasetin Karşıt unsuru: Seçkinler

Popülizmin belirgin özelliği veya özü, toplumu “gerçek halk” ve “yozlaşmış seçkinler” şeklinde iki homojen ve düşman grubu ayırmasıdır. Buna bağlı olarak da siyasetin esas olarak halkın genel iradesinin bir ifadesi olduğu ve sosyal değişimin de *seçkinlerin radikal değişimi* vasıtası ile olabileceği iddia edilmektedir.⁴⁹ Ancak bu durumun kendisi, seçkinlerin kim olduğu konusunda pek bir şey ifade etmemektedir. “Halkın” karşısında yer

⁴⁵ Taggart, *Popülizm*, s. 115-116.

⁴⁶ Jürgen Habermas, “Öteki” Olmak, “Öteki”yle Yaşamak: *Siyaset Kuramı Yazıları*, Çev. İlknur Aka, 6. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012.

⁴⁷ Taggart, *Popülizm*, s. 118-119.

⁴⁸ Müller, *Popülizm Nedir?*, s. 39

⁴⁹ Ivan Krastev, “The Populist Moment”, <https://www.eurozine.com/the-populist-moment/>. (Erişim: 19.07.2019.)

alan “seçkinler” ile ilgili akademik anlamda da kuramsal bir çerçeve veya somut bir ölçüt belirlenmemiştir. Dolayısıyla popülizmin ikinci unsuru olan veya siyasal olarak karşıtlığı üzerinden kendini tanımladığı “seçkinler”, belirgin ve somut bir grup olmayıp değişkenlik gösterebilmektedir. Seçkinlerin belirlenmesi, çoğunlukla popülist siyaset tarafından gerçek halkın tanımlanma biçimi ile ilintilidir.

Popülist söylemde bir kategori olarak “seçkinler”, ampirik olarak net bir kesim olmayıp daha çok *ampirik gerçeklik* ile *sembolik yapının* karışımı bir kategoridir. “Seçkinler” kavramının anlamı, popülistlerin mobilize ettikleri veya edecekleri ve oylarını aldıkları veya alacakları “gerçek halkın” dışında kalan grubu içerecek şekilde sembolik olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle; seçkinlerin ve halkın kimlerden oluştuğu, sosyo-politik bağlam ve ilgili gruplar ile hizipler arasındaki iktidara bağlı olup değişken bir niteliktedir.⁵⁰ Mesela muhalefetteki bir popülist aktör ile iktidardaki bir popülist aktör için seçkinler farklılaşabilmekte veya soldaki bir popülist ile sağdaki bir popülist için de seçkin kategorisi değişebilmektedir.

Bazı toplumsal grupların daha sık olarak popülist söylemdeki seçkinler kategorisine dahil edilerek hedef alınması, bu grupların ve toplumsal kesimlerin popülizmin değişmez yozlaşmış seçkinleri ve gerçek halk karşıtları oldukları anlamına gelmemektedir. Çünkü popülizmin gerçek halk ve yozlaşmış seçkinler ayrımı özünde *ahlaki bir ayırmadır*. Mesela; birçok popülist, siyasi sistem karşıtı olmanın yanı sıra, iktisadi seçkinleri, kültürel seçkinleri ve medya seçkinlerini tek bir homojen grup olarak yozlaşmış seçkinler şeklinde sunmaktadır. Burada öncelikle seçkinler, iktidar temelinde tanımlanmakta olup siyaset, ekonomi, medya ve sanata önde gelen ve üst pozisyonda bulunan birçok kişiyi içermektedir. Ancak ampirik olarak popülizmin hedefindeki yozlaşmış seçkinler sadece bu kesimlerden oluşmamakta, bazen bu kesimlerin bir kısmını halkın içerisine dahil etmekte veya bazen de daha alt statüdeki kesimleri seçkinlere dahil edebilmektedir.⁵¹ Ayrıca seçkinlerin iktidar temelinde tanımlanması, muhalefetteki popülist siyasetin iktidar olması durumunda popülist olmaktan çıkacağı veya hiç değilse daha az popülist olacağı ya da istemedikleri şeye “seçkinler”e

⁵⁰ Cesar Rodriguez-Garavito & Krizna Gomez, “Responding to The Populist Challenge: A New Playbook for The Human Rights Field”, *Rising to the Populist Challenge: A New Playbook for Human Rights*, Ed. Cesar Rodriguez-Garavito & Krizna Gomez, Ediciones Antropos, Bogota, D.C./ Colombia, 2018, s. 18.

⁵¹ Mudde & Kaltwasser, *Popülizm: Kısa Bir Giriş*, s. 23.

dönüşecekleri farazisine dayanmaktadır.⁵² Bu faraziye ise, hem popülizmin gerçek halk ve yozlaşmış seçkinler ayrımının ahlaki özünü hem de popülist siyasetin becerisini göz ardı etmektedir. Zira popülistler iktidara geldiklerinde de popülist olmaya devam etmektedirler. Fakat iktidardaki popülistler, seçkinleri kısmen yeniden tanımlamakta ve böylece seçkinler karşıtı veya sistem karşıtı söylemlerini sürdürmektedirler. İktidardaki popülistler, özetle “gerçek iktidarın demokratik olarak seçilmiş liderlerde, yani popülistlerde değil, halkın sesini boğmak için meşru olmayan iktidarlarını elde tutmaya devam eden bazı gölge güçlerde olduğunu” iddia etmektedirler.⁵³ Adeta paranoyak bir siyaset biçimi söz konusu olmaktadır.

Aslında seçkinler kategorisinin sembolik bir yapı olduğunu popülist siyasetin aktüel pratiklerinde sıklıkla görmek mümkündür. Popülistler, çoğu zaman, zengin ve güçlü olanlar ile dezavantajlı grupları birlikte harmanlayarak seçkinler kategorisinin içine dahil etmektedir. Böyle bir karışım, esasen ampirik olarak mantıksız olduğu kadar sembolik ve politik olarak da o denli güçlüdür. Avrupa ve ABD’deki göçmenlerin veya Macaristan’daki Çingenelerin ve Hindistan’daki Müslümanların tamamı, alt toplumsal statülerine rağmen “ayrıcalıklı” olarak nitelenmektedir. Popülistler, bu grupları “gerçek halkın” –gerçek beyaz Amerikalı, gerçek Hristiyan Macar, gerçek Hindu Hintli– çıkarlarını ihlal edenler olarak görmektedirler.⁵⁴ Burada diğer bir nokta ise; özellikle Avrupa’daki yabancı düşmanı popülistler, çoğu zaman “yabancıları” (göçmenleri) dışlayarak “halkı” etnik olarak tanımlamaktadır. Bunun mantıksal sonucu seçkinlerin de bir başka etnik grup üzerinden belirlenmesi gerekirken; popülistler, seçkinleri başka bir etnik grubun parçası olarak sunmazlar ancak gerçek halkın (yerli halkın) çıkarlarının karşısında göçmenlerin çıkarlarını savunanlar olarak tarif ederler.⁵⁵ Bu çerçevede, statü olarak üste olan zengin ve egemen siyaset ve profesyonel gruplar genellikle popülist söylemdeki seçkinler muamelesine maruz kalmalarına veya anti-seçkinciliğin hedefi olmalarına rağmen; popülist söylemdeki seçkinlerin biçimi ve konumu, sadece sosyoekonomik ve sosyo-politik durumlarına indirgenerek tanımlanamaz ve tamamen bağlamsal bir durum olup birçok faktöre (yer, zaman gibi) bağlı olarak değişmektedir. Popülizm için önemli olan, halk karşıtı seçkinlerin sembolik bir yapıda var olmasıdır. Seçkinlerin ampirik

⁵² Taggart, *Popülizm*, s. 127.

⁵³ Mudde & Kaltwasser, *Popülizm: Kısa Bir Giriş*, s. 24.

⁵⁴ Rodriguez-Garavito & Gomez, “Responding to The Populist Challenge: A New Playbook for The Human Rights Field”, s. 18-19.

⁵⁵ Mudde & Kaltwasser, *Popülizm: Kısa Bir Giriş*, s. 26.

karşılığı, tamamen bağlama göre değişkendir ve olgusal olarak da yer yer hayali bir inşadır.

C. Popülist Siyasetin Temsil İddiası: Genel İrade?

Popülizmin temel özellikleri, seçkin karşıtlığı ve çoğulculuk karşıtlığıdır. Yani, popülistler, seçkin karşıtı olmanın yanı sıra her zaman çoğulculuk karşıtıdır. Popülistlerin çoğulculuk karşıtı olmaları, hem halkın bütünleşik ve homojen bir yapıda ele alınması hem de bununla ilintili olarak halkın yekpare bir biçimde temsil edilmesi anlamına gelmektedir. Popülistler, sadece ve sadece kendilerinin gerçek halkı temsil ettiklerini iddia etmekte ve buna inanmaktadırlar.⁵⁶ Bu bağlamda, popülistler genellikle halkın farkında olduğu ve istediği tek bir ortak iyinin bulunduğunu ve siyasi bir aktör olarak kendilerinin bu iyiyi net bir şekilde *uygulayacaklarını* iddia etmektedirler. Başka bir ifadeyle; popülistler, “halkın” tek sesli olduğunu ve siyasetçilere iktidara gelince tam olarak ne yapmaları gerektiğini ifade eden *bağlayıcı/emredici bir vekaletname* verdiğini düşünmektedir.⁵⁷ Bu anlamda Mudde ve Kaltwasser, aralarındaki belirgin farklılığa rağmen popülist aktörlerin genellikle biraz “Rousseaucu” olduklarını belirtmektedir. “Birçok popülist, genel irade kavramını kullanarak, temsili yönetimin Rousseaucu eleştirisini paylaşır.”⁵⁸ Zaten popülizmin de, temelde siyaseti halkın *genel iradesinin (volonté générale)* bir ifadesi ve dışavurumu olarak ele aldığı ileri sürülmektedir.⁵⁹ Bu, biraz da popülistlere temsile karşı ve doğrudan demokrasiye taraftar bir pozisyon biçmektedir. Ancak genel kanaatin aksine; popülistler genel olarak temsili demokrasiye karşı olmayıp sadece temsilin belli bir çeşidini kabul etmektedirler ve onaylamaktadırlar. Müller’in ifadesiyle, “doğru halk, doğru kararlar alacak doğru temsilciler tarafından temsil edilip, doğru uygulamalar yaptığı sürece popülistler temsil konusunda sorun çıkarmazlar.”⁶⁰ Popülistler için önemli olan, halkın tek gerçek temsilcileri olarak iktidara seçilmeleridir yoksa temsili siyasetin kendisi bir sorun değildir.

Popülizmin gerçek halk ve yozlaşmış elitler arasındaki tekçi ve ahlaki olan ayrımı, bir yönüyle genel iradenin varlığına işaret etmektedir. Çünkü genel irade, bütünleşik bir topluluk olarak halkın (tabii popülizmde gerçek halkın) ortak çıkarını yani kamu yararını esas alacak yasaların yapım ve

⁵⁶ Müller, *Popülizm Nedir?*, s. 15, 36.

⁵⁷ Müller, *Popülizm Nedir?*, s. 48.

⁵⁸ Mudde & Kaltwasser, *Popülizm: Kısa Bir Giriş*, s. 28.

⁵⁹ Mudde & Kaltwasser, *Popülizm: Kısa Bir Giriş*, s. 16.

⁶⁰ Müller, *Popülizm Nedir?*, s. 42.

uygulamasına gönderme yapmaktadır. Rousseau'nun da egemenlikle eşdeğer tuttuğu genel iradesi, yanılmaz, devredilmez ve bölünmez bir nitelikte olup her zaman kamu yararını hedeflemektedir.⁶¹ Ayrıca, popülist siyasetin pratiklerinde de sıklıkla genel iradenin izlerini görmek mümkündür. Popülistler, kendilerini ve destekçilerini halkın tamamı olarak görmektedirler. Kendilerini özdeşleştikleri halkın yegane meşru temsilcileri olarak gören popülist aktörler, halkın iradesine sürekli başvurumaktadırlar. Seçimi kaybedip muhalefette kaldıklarında da, sistemin ve karşıt oldukları seçkinlerin halkın iradesinin tecelli etmesine engel olduğunu iddia ederler. Ancak bütün bunlar, halkın popülist temsili ile Rousseau'nun genel iradesini aynılaştırmaz. Aralarında ortak noktalar bulunmakla birlikte, temel farklılıklar da bulunmaktadır.

Popülistler, halk iradesinin demokratik temsilini savunuyor görünmekle birlikte; esas olarak “gerçek halk”ın sembolik bir temsiline dayanmaktadırlar. Halkın iradesi hakkında “gerçek halk”ın kimliği üzerinden öngöründe bulunmaktadır. Ancak halkın genel iradesinin dayanağı olan halkın tümü, hiçbir zaman aynı kalmayıp sürekli değişmekte olan ve dolayısıyla hiçbir zaman anlaşılmaz ve esasen de temsil edilemez bir şeydir. Başka bir anlatımla, tutarlı ve tek bir “halk iradesi”nin bir fantezi olduğunu söylemek pek yanlış olmayacaktır. Bu çerçevede, popülist siyasette genel iradeden ziyade “*halkın ruhu*” veya “özü” daha doğru bir anlatımla “*gerçek kimliği*” belirleyici olmaktadır. Müller'in ifade ettiği gibi, “popülistler, başlangıçta iradeyi temsil etmeye dair olan iddiadan, aslında sembolik bir özü temsil etmeye dair bir iddia çıkarırlar.”⁶² Gerçi popülist aktörlerin sıklıkla referandum veya plebisit gibi doğrudan demokrasi mekanizmalarına başvurmaları daha çok halkın iradesi ile ilintili olarak görülmektedir. Ancak burada ince bir fark bulunmaktadır. Popülistler için referandum, önceden detaylı bir şekilde düşünülmüş kararları daha doğru bir anlatımla “gerçek halkın” çıkarları adına veya onlar için popülistlerin önceden tasarladıklarını onaylamak ve güçlendirmek anlamına gelmektedir. Yurttaşların hem yasaları yapmaya hem de uygulamaya yetkili oldukları aktif katılımın gerektiği Rousseau'nun genel iradesinin aracı olarak referandum ile popülistlerin referandumu tamamen aynı olmamakla birlikte; kesiştikleri noktalar da bulunmaktadır.

⁶¹ Jean-Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, Çev. Vedat Günyol, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, IX. Baskı, İstanbul, 2012, s. 23-27.

⁶² Müller, *Popülizm Nedir?*, s. 46-47.

III. POPÜLİZM vs. LIBERAL DEMOKRASİ

Popülizme yönelik yapılan çalışmaların –nerdeyse– tamamı, bir şekilde ve bir ölçüde popülizm ile demokrasi arasındaki ilişkiyi de ele almaktadır. Popülizm ile demokrasi arasındaki ilişki veya popülizmin demokrasi üzerindeki etkileri, yoğun bir şekilde tartışılmakta ve çok farklı biçimlerde değerlendirilmektedir. Popülizm kavramının tanımlanmasına yönelik olduğu gibi demokrasinin de muhtelif şekillerde ele alınması, aralarında var olan karmaşık ilişkiyi daha da karmaşıklaştırmanın yanı sıra bu ilişkiyi nitelermeyi zorlaştırmakta ve farklılaştırmaktadır. Demokrasi ile ilgili farklı yaklaşımlar ve çeşitli tartışmalar olmakla birlikte, demokrasi ve liberal demokrasi ile ilgili minimum düzeyde de olsa bir uzlaşma ve ittifak bulunmaktadır. Dolayısıyla burada demokrasinin kendisi ile ilgili tartışmaların detaylarına girilmeyecek ve bu konudaki minimum kabuller üzerinden popülizm ile ilişkisine ve popülizmin ona olan etkilerine bakılacaktır.

Hem popülizmin hem de demokrasinin *halk egemenliği* ilkesini merkezi bir kaynak ve referans olarak ele alması, aralarında karşılıklı ilişki ile ilgili soruları beraberinde ortaya çıkarmaktadır. Bazıları popülizmi, demokrasinin en saf hali olarak değerlendirirken; diğer bazıları ise, demokratik bir rejimin temel bazı unsurlarını yıkan ve potansiyel tiranlık olarak tanımlamaktadır. Pratik siyaset içerisinde popülizmi savunanalar, öncelikle demokrasiyi halkın doğrudan yönetimi olarak kavramsallaştırmakta ve böylece popülizmi de demokrasi ile tanımlamaktadır. Popülizm karşıtları ise; halkın temsilinin yanı sıra, güçlerin ve çıkarların dengelenmesi olarak kuvvetler ayrılığı, bireysel hakları, fikir özgürlüğü ve azınlıkların korunması gibi temel hakların önemini vurgulayan ve öne çıkaran demokrasinin daha liberal veya anayasal yaklaşımını benimsemekte ve popülizmi demokrasinin karşıtı olarak tanımlamaktadır.⁶³ Popülizm ile demokrasi ilişkisi, birbirine zıt iki vasıf üzerinden nitelenmektedir. Bir yandan popülizm demokrasi ile özdeş olarak görülmekteyken; öte yandan ise, popülizm diktatörlük ile eşdeğer bir biçimde değerlendirilmektedir. Bu her iki “uç” yaklaşım dışında daha “mutedil” bir yaklaşım ise, popülizmi demokrasi ile diktatörlük görüngesinde ikircikli bir konumda değerlendirmektedir. Popülizmin demokrasi üzerindeki etkisini bağlamsal olarak ele almaktadır.

Popülizm ile demokrasi ilişkisine yönelik akademik çalışmalarda da farklı okumalar ve yaklaşımlar bulunmaktadır. Kaltwasser; popülizm ile demokrasi arasındaki ilişki veya popülizmin demokrasi üzerindeki etkisi ile

⁶³ Koen Abts & Stefan Rummens, “Populism versus Democracy”, *Political Studies*, Vol. 55, Issue 2, 2007, s. 405.

ilgili olarak üç farklı yaklaşım olduğunu belirtmektedir: Popülizmi demokrasinin temel bir unsuru olarak ele alan *radikal yaklaşım*, popülizmi demokratik bir patoloji olarak gören *liberal yaklaşım* ve popülizmi demokratik bir ikirciklik olarak değerlendiren *minimal yaklaşım*.⁶⁴ Mudde ve Kaltwasser, popülizmin bizi demokrasi için ne iyi ne de kötü olduğunu ve seçim gücüne ve içinde yükseldiği bağlama bağlı olarak demokrasi için ya bir tehdit ya da bir ıslah unsuru olarak işlev görebileceğini belirtmektedirler.⁶⁵ Popülizmin demokrasi üzerindeki etkisinin de özellikle *demokratikleşme sürecinin evresi* ile ilgili olduğu ileri sürülmektedir. Mesela; popülizm, asgari demokrasinin teşvik edilmesinde olumlu ve geliştirici bir etkiye sahip iken; gelişimini tamamlamış liberal demokratik bir rejim üzerinde ise olumsuz ve demokrasiden uzaklaştırıcı bir etkiye sahip olmaktadır.⁶⁶

Popülizmi demokrasi ile özdeş veya demokrasinin en saf hali ya da demokrasinin temel bir unsuru olarak gören yaklaşım, popülizmi temsil sisteminin eksikliklerini ve yok olmuş veya bozulmuş taahhütlerini ortaya çıkaran ve düzelten bir araç olarak analiz etmektedir. Popülizm, seçkinlerin temsil etmediği veya temsil edilmediğini hisseden grupların sesini duyurarak (sessiz çoğunluğun sesi iddiası) ve onları kurulu düzene tepki vermeye ve değiştirmeye zorlayarak bir tür demokratik düzeltici veya ıslah edici bir unsur olarak kavranmaktadır.⁶⁷ Özellikle Laclau, popülizmi “iktidar bloku” karşısındaki “halka” dayalı demokratik bir biçim olarak savunmaktadır. Laclau, siyasetle özdeş gördüğü popülizmi aynı zamanda demokratik özgürleştirici bir güç olarak da değerlendirmektedir. Çünkü popülizm, dışlanmış grupların ve kesimlerin taleplerini eşdeğer bir dizi içerisinde bir araya getirmeyi sağlamaktadır.⁶⁸ Başka bir deyişle; popülizm, eşdeğerlilik mantığının işlediği ve sonuç olarak farklı taleplerin birleştirildiği politik eklemlenmenin söylemsel bir biçimi olarak görülmektedir.⁶⁹ Laclau, Mudde

⁶⁴ Cristóbal Rovira Kaltwasser, “The Ambivalence of Populism: Threat and Corrective for Democracy”, *Democratization*, Vol. 19, No. 2, 2012, ss. 184–208.

⁶⁵ Mudde & Kaltwasser, *Popülizm: Kısa Bir Giriş*, s. 99.

⁶⁶ Mudde & Kaltwasser, *Popülizm: Kısa Bir Giriş*, s. 117.

⁶⁷ Kaltwasser, “The ambivalence of populism: threat and corrective for democracy”, s. 185.

⁶⁸ Laclau, “Popülizm Bir Ad Ne İçerir?”, s. 142; Laclau, *Popülist Akıl Üzerine*, s. 190-192. Popülizmin söylemindeki merkezi referansı “boş gösterenler” üzerinden “halk”ın inşası olarak değerlendiren Laclau, halk inşasını da demokratik işlev görmenin olmazsa olmazı olarak görmektedir. “Boş gösterenler, ancak bir eşdeğerlik zincirini gösterirlerse rollerini oynayabilirler ve ancak böyle yapabilirlerse bir ‘halk’ kurabilirler. Diğer bir deyişle, demokrasi yalnızca, ortaya çıkışı eşdeğer talepler oluşu üzerine oturtulabilir.” Laclau, *Popülist Akıl Üzerine*, s. 192.

⁶⁹ Kaltwasser, “The ambivalence of populism: threat and corrective for democracy”, s. 185.

ile Kaltwasser'in ifadesiyle, popülizmi "demokrasinin demokratikleştirilmesi" şeklinde değerlendirmektedir.⁷⁰ Bu bakış açısından hareketle, belirli bir rejimin demokratiklik ölçüsü onun popülistlik ölçüsü üzerinden ele alınmakta ve o rejim ne denli popülist ise o denli de demokratik olduğu ileri sürülmektedir.

Margaret Canovan, modern demokrasinin *pragmatik* (pragmatic) ve *kurtarıcı* (redemptive) olarak iki suretinin bulunduğunu belirtmektedir. Başka bir ifadeyle, modern demokrasi siyasetin pragmatik tarzı ile kurtarıcı tarzı arasındaki etkileşimi ifade etmektedir. Demokrasinin kurtarıcı yüzü, tek meşru iktidar kaynağı olarak politika ve halk egemenliği yoluyla kurtuluş anlamına gelmekte iken; demokrasinin pragmatik yüzü ise, kurumları ve modern toplumların çatışmalarıyla barışçıl bir şekilde uğraşmanın bir yolunu içermektedir.⁷¹ Bütün demokratik rejimler bu iki yüzle karşı karşıya kalmaktadır. Aralarında yaratılan bu gerginlik sadece kaçınılmaz değil, aynı zamanda gölge gibi demokrasiyi takip eden popülist seferberliğin canlandırmasını da sağlamaktadır. Yani, popülizmin iki yüzü arasındaki gerginlik popülist seferberliğin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Popülizm, temsili siyasetin pragmatizminin yabancılaşan etkilerine karşı modern demokrasi çerçevesinde canlanan siyasetin kurtarıcı bir tarzı olarak okunmaktadır.⁷² Bunun bir anlamı da, popülizmin her zaman bir gölge gibi demokrasiye eşlik etmesidir.

Popülizmi demokratik siyasetin *iç çeperi*⁷³ olarak düşünen Arditi, popülizmin demokrasi ile ilişkisinin dostça olabileceği gibi düşmanca da olabileceğini belirtmektedir. Bu çerçevede, "demokratik siyasetin iç çeperlerinden biri olarak popülizm, temsilin bir yönü ve demokrasinin daha engibeli kıyılarında barınan bir katılım tarzı olabileceği gibi, siyasal demokrasilerde serpilirken bir yandan da onların can düşmanına dönüşebileceği hesaba katıldığında daha rahatsız edici bir şey olarak da tezahür edebilir."⁷⁴ Cas Mudde'nin popülizmi "*demokratik olmayan*

⁷⁰ Mudde & Kaltwasser, *Popülizm: Kısa Bir Giriş*, s. 99.

⁷¹ Margaret Canovan, "Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy", *Political Studies*, Vol. 47, Issue 1, 1999, s. 10.

⁷² Canovan, "Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy", s. 7-16.

⁷³ Arditi; *iç çeper* kavramını, ait olan ancak tam anlamıyla da ait olmayan bir dışarının kendine has konumunu yakalamak üzere geliştirmiştir. "Bu aidiyet-aidiyetsizlik arası durumsa, söz konusu alanın, iç ile dış arasındaki ayrımın ihtilafı olduğu ve polemik haricinde düşünülmediği bir bölge olmasından kaynaklanıyor." Benjamin Arditi, *Liberalizmin Kıyılarında Siyaset: Farklılık, Popülizm, Devrim, Ajitasyon*, Çev. Emine Ayhan, Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s. 16.

⁷⁴ Arditi, *Liberalizmin Kıyılarında Siyaset*, s. 75.

liberalizme karşı liberal olmayan bir demokratik cevap'' olarak değerlendiren ifadesi, popülizm ile liberal demokrasi arasındaki ilişkiyi öz bir şekilde açıklamaktadır. Popülizm, siyaset için bir tehlike ve tehdit barındırmasının yanı sıra 'halk''tan bir biçimde uzaklaşmış siyaset için düzeltici bir potansiyel taşımaktadır.⁷⁵ Popülizm demokrasinin sınırları içerisinde kalabileceği gibi, demokrasi ile çatışma noktasına varıp tamamen demokrasiden ayrılabilir de. Yani, popülizm ile demokratik siyaset arasında paradoksal bir durum söz konusudur.

Popülizm ile demokrasi arasındaki belirsiz ilişki, liberal demokrasi veya anayasal demokrasinin bizzat özünde olan bir dualite veya paradoksal gerilim ile bağlantılı bir durumdur. Liberal veya anayasal demokrasi; bireysel hakları ve hukukun üstünlüğünü vurgulayan liberal ilkeler ile halkın egemenliğini ve katılımını vurgulayan demokratik ilkelerin paradoksal bir birleşimidir.⁷⁶ Başka bir anlatımla, bir tarafta düzenli seçimler vasıtasıyla gerçekleşen halkın egemenliği söz konusu iken; diğer tarafta ise, temel hakları güvence altına alan ve bunun için gerektiğinde halk egemenliğini kısıtlayan başta bağımsız bir yargı kurumu olmak üzere bir dizi kurumsal düzenlemenin bulunması söz konusudur. Liberal demokratik rejimlerin temel dayanağı olan bu ilkeler arasındaki çelişki, popülizm ile (liberal) demokrasi arasındaki ilişkiyi de nitelemektedir. Çünkü popülizm de, sürekli halkın iradesini veya halkın egemenliğini vurgulayan demokratik ilkeler ile analiz edilmektedir. Dolayısıyla liberal veya anayasal demokrasinin bir unsuruna (liberal) karşı diğer unsur (demokratik) ile analiz edilmektedir.

Demokrasi, esasen demokratik bir rejimde *iktidar odağının boş bir yer* olarak kalması gerektiği talebi ile saptanan kendi tutarlı mantığı ile nitelenmektedir. İktidar odağının boş kalması anlamındaki demokratik mantık iki ayrı yolla farklılaşabilir veya yozlaşabilir. Liberalizm mantığında iktidar odağı kaybolmakta ve tamamen anonim bir *hukuk egemenliği* ile değişmektedir. Liberal mantıkta iktidarın konumu ve odağı, saf bir çeşitlilik arasında dağılmaktadır. Diğer yandan popülizm mantığında ise, iktidarın boş odağı ve yeri *homojen bir birlik olarak halkın somut bir imgesi* ile kapatılmaktadır. Burada iktidarın konumu, homojen bir beden olarak halkın kayda değer bir görüntüsü tarafından kapatılmakta ve işgal edilmektedir. Bu popülist mantığın paradigmatik olarak Carl Schmitt'in demokrasi teorisi tarafından örneklenmiş olduğu ileri sürülmektedir.⁷⁷ Schmitt, gerçek demokrasinin yalnızca türdeşliğin var olduğu yerde anlam kazandığını ve

⁷⁵ Aktaran; Müller, *Popülizm Nedir?*, s. 22.

⁷⁶ Abts & Rummens, "Populism versus Democracy", s. 406.

⁷⁷ Abts & Rummens, "Populism versus Democracy", s. 406, 414.

bundan dolayı da *diktatörlüğün demokrasinin daha güçlü bir ifadesi* olduğunu belirtmektedir. Schmitt'e göre; bu konuda birçok diktatörlükler, halkın iradesini şekillendirmeye ve türdeşlik üretmeye yönelik demokratik bir tavır sergilemiştir ve diktatörce yöntemler de demokratik özün ve kudretin doğrudan ifadesi olabilmektedir.⁷⁸ Popülizmin halkı yekpare bir beden olarak tahayyülü ve demokratik iktidarı onun iradesi ile doldurması, Schmitt'in demokrasi yaklaşımını çağrıştırmaktadır. Ancak Schmitt'in gerçek demokrasiyi diktatörlük olarak değerlendirmesi, popülizm için "uç" bir noktadır ve popülizmin demokrasi yaklaşımını aşmaktadır. Buradaki ortak özellik, elbette ki totalitarizm ile popülizmin aynı olduğu anlamına gelmemekte veya ikisinin arasındaki farkları anlamsız kılmamakta; sadece ortak özelliklerini belirtmektedir.

Popülizmin tutunduğu ilkeler, en yüksek otoritenin halkta olduğunu ve politik meşruiyetin buna bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü liberal mantığın vurguladığı ve öne sürdüğü anonim bir hukukun masum olmadığı hatta genellikle seçkinlerin egemenliğini tesis ettiği belirtilmektedir. Burada vatandaşların bireysel ve özel özerkliğinden ziyade kamusal özerklik odak merkezi olmaktadır. Böylece katılımcı demokratik süreçlerle *halkın genel ve ortak iradesi* kurulmakta ve yürürlüğe girmektedir. Halkın egemenliği ile bu durum daha da belirginleşmektedir. Ancak burada halka ait olanlar ile halka ait olmayanlar arasında bir ön ayırım gerekmektedir. Yine de nihayetinde halk egemenliğinin bu denli vurgusu, "çoğunluğun tiranlığı"na yol açabilmektedir. Bu bağlamda, hem bireysel hakları hem de temsilci kurumları tahrip edecek yıkıcı iktidara neden olduğundan dolayı popülizmin demokratik bir patoloji olduğu düşünülmektedir. Bu sıkıntı, Alexis de Tocqueville'in klasik analizine ve "çoğunluğun tiranlığının" ortaya çıkmasına yönelik kaygısına ilişkindir.⁷⁹ Çoğunluğun tiranlığını engellemek için Tocqueville ve benzerleri, kuvvetler ayrılığı başka bir ifadeyle çek ve balans sisteminin kurumsallaşmasını savunmakta ve önermektedir. Bu modelde, halkın doğrudan yönetimi söz konusu olmayıp temsilcilerinin seçimi ve kontrolü vasıtasıyla yönetmektedirler. Ancak bu, temsilcilerin seçmenlerin isteklerini yerine getirmek zorunda oldukları anlamına gelmemektedir. Yani emredici bir vekalet söz konusu değildir.⁸⁰ Ancak ideal olarak liberal demokrasi ve temsili siyaset, her zaman iyi bir biçimde uygulanmamış ve bazen kötü işlemiştir. Halk ile politik seçkinler arasındaki

⁷⁸ Carl Schmitt, *Parlamentar Demokrasinin Krizleri*, Çev. A. Emre Zeybekoğlu, Dost Yayınları, Ankara, 2006, s. 25-34.

⁷⁹ Kaltwasser, "The ambivalence of populism: threat and corrective for democracy", s. 188.

⁸⁰ Kaltwasser, "The ambivalence of populism: threat and corrective for democracy", s. 188.

bağlantı ve bağ koptuğunda, popülizmin ortaya çıkmasının zemini oluşmaktadır. Bu çerçevede, temsili siyasetin işlevsizliğine ve onun karmaşık politik girişimlerini açıklama ve meşrulaştırma noktasındaki zorluklarına karşı bir tepki olarak popülizmin ortaya çıkmış olduğu ileri sürülmektedir. Fakat popülizmin sahip olduğu iç mantık incelendiğinde, liberal demokrasinin bu sapmasına karşı iyi bir düzeltici olmadığı anlaşılmaktadır. Popülizmin seçkinlere karşı “sessiz çoğunluk” olarak nitelediği “gerçek halkı” öne çıkarması ile daha fazla demokratikleşmenin sağlanacağı iddiası, bir yanılsama olduğu gibi demokratik siyaset açısından tehlikelidir. Bu bağlamda, popülizmin çağdaş temsili demokrasinin bir gölgesi, aynı zamanda onun için *daima bir risk* olduğunu ifade etmek mümkündür.⁸¹

Modern demokrasinin dayandığı her iki ilke veya temel iki direk olarak halk iradesi ile liberal anayasacılık arasındaki dengenin nerede olması gerektiği konusunda bir uzlaşma olmamasına karşın, modern demokrasinin bu iki ilke ile var olduğu konusunda geniş bir uzlaşma bulunmaktadır. Dahası, özellikle Avrupa’da –kısmen Avrupa Birliği’nin genişlemesinden dolayı– halk iradesinin pahasına liberal anayasacılığın gittikçe daha da gelişmiş hale geldiğini söylemek mümkündür.⁸² Öyle ki, bazen resmi organların sadece onay makamı pozisyonunda kaldıkları yeni bir model ortaya çıkmıştır. Batı Avrupa demokrasisinde bugün olanların bu teşhisi, popülist siyasetin ve halkın iktidarda olanlar tarafından ihanete uğradığına ilişkin iddiasının yirmi birinci yüzyılda başarılı bir kariyere sahip olacağı varsayımına zemin hazırlamaktadır.⁸³ Popülizm, liberal demokrasinin halk iradesi ayağına karşın liberal anayasacılık ayağının ağırlıkta olduğu ve dengenin liberal anayasacılık lehine bozulduğu algısı oluştuğunda ortaya çıkmaktadır. Ancak popülizmin mantığına bakıldığında, liberal demokrasinin sadece liberal ilkeleri ile değil aynı zamanda demokratik ilkeleri ile de bir çelişki içerisinde olduğu göze çarpmaktadır. Zaten liberal demokrasinin liberal ve demokratik ilkeleri arasında görünürde bir paradoks olmakla birlikte, aynı zamanda birbirini tamamlar nitelikte ilkelere sahiptir.

Demokrasi, sembolik olarak siyasi arenaya ve politik sahneye dahil olmuş açık ve çeşitlilik arz eden bir toplum fikrine dayanmaktayken; popülizm ise, bireysel farklılıkları bastıran kapalı ve kolektif bir kimliğin hayali kurgusuna dayanmaktadır. Her şeyden önce kimliğin popülist mantığı, genel olarak demokratik temsil düşüncesiyle çelişmektedir. *Halkın genel*

⁸¹ Müller, *Popülizm Nedir?*, s. 25-26.

⁸² Kaltwasser, “The ambivalence of populism: threat and corrective for democracy”, s. 194.

⁸³ Kaltwasser, “The ambivalence of populism: threat and corrective for democracy”, s. 194.

*iradesine dayalı bir egemenlik anlayışında, esasen halk temsil edilemez.*⁸⁴ Çünkü genel irade, demokrasinin gerektirdiği geniş kapsamlı müzakere süreçleriyle inşa edilemez veya keşfedilemez; ancak halkın doğrudan kabulü oybirliği ile kendini gösterir. Dolayısıyla demokrasi mantığının demokratik bir rejimin temel unsurları olarak değerlendirdiği müzakereler ve seçimler, popülizm mantığında halk iradesinin doğrudan ifadesine engel teşkil eden unsurlar olarak düşünülmektedir. Modern toplumların seçim özelliği, toplumun homojen bir yurttaş kitlesinden oluşmamakta; aksine her birinin kendi özgü ihtiyaç ve düşünceleri temelinde kendi bireysel oylarını kullanan indirgenemez çok sayıda kişiden oluşmaktadır. Bu çoğulluk, aynı zamanda demokratik katılım ve müzakere süreçlerine duyulan ihtiyacı da ifade etmektedir. Demokratik müzakereler vasıtasıyla, yurttaşların inanç ve isteklerinin çeşitliliğine karşı duyarlı bir kamu yararı veya en azından onun muvakkat bir yorumu inşa edilir.⁸⁵

Popülist mantık, yurttaşların bireysel özgürlükleri için anayasal güvenceler ile gergin bir ilişki içindedir. Halkın egemen olması ve onların otoritesinin, dolayısıyla devletin en yüksek otoritesi olması nedeniyle, bu anayasal haklar halkın iradesine ilişkin dışsal ve “demokratik olmayan” kısıtlamalar içerdiği ileri sürülmektedir. Popülist mantığa göre, halkın iradesini temsil eden “demokratik” bir aktör eylemlerini hiçbir şekilde kısıtlamamalıdır. Popülizm, “halkın” konuşmasından sonra, hiçbir şeyin kendi iradesinin uygulanmasını sınırlandırmaması gerektiğini varsaymaktadır. Başka bir deyişle popülizm, genel iradenin ifadesinde anayasal sınırların varlığını savunan aktörler ve partiler tarafından paylaşılmayan bir tür demokratik aşırılıktır.⁸⁶ Halk homojen bir beden olarak algılandığından, bireylerin gerçek özgürlüğü bu homojen bütünlüğün özgür iradesine denk gelecek ve onunla örtüşecek şekilde tanımlanmaktadır. Dolayısıyla, birey bireysel haklarından vazgeçme ve genel iradeye riayet etme konusunda baskılanmakta ve –bir nevi– meşru bir şekilde “özgür olmaya mecbur edilmektedir.”⁸⁷

Ancak popülizmin iddia ettiğinin aksine; demokratik mantık, vatandaşların bireysel özgürlüklerine ve çeşitliliğe saygıyı zorunlu olarak gerektirmektedir. Demokrasinin açıklığı ve tarafsızlığı, bütün bireylerin özgünlüğüne gönderme yapmaktadır. Dolayısıyla, anayasal özgürlükler

⁸⁴ Abts & Rummens, “Populism versus Democracy”, s. 415-416.

⁸⁵ Bkz. Habermas, “Öteki” Olmak, “Öteki”yle Yaşamak: Siyaset Kuramı Yazıları, s. 158-164.

⁸⁶ Kaltwasser, “The ambivalence of populism: threat and corrective for democracy”, s. 195.

⁸⁷ Abts & Rummens, “Populism versus Democracy”, s. 417.

halkın iradesine ilişkin dış kısıtlamalar değil, demokratik süreç olasılığının temel şartlarıdır. Bireysel özgürlükler, demokratik mantığın merkezinde yer almaktadır.⁸⁸ Bireysel özgürlüklerin yanı sıra toplanma özgürlüğü, serbest medya ve medyada çoğulculuk, azınlık hakları gibi siyasal haklar; sadece liberal haklar veya anayasal haklar ya da hukukun üstünlüğü ile ilgili olmayıp aynı zamanda demokrasinin de kurucu unsurlarıdır. Mesela, muhalefet partilerinin kendilerini uygun bir şekilde ifade etme olanakları bulunmuyorsa ve medyanın iktidarın yanlışlarını ve başarısızlıklarını haber yapması engelleniyorsa, demokrasinin bir mekanizması olarak yapılan seçimler demokratik olmayacaktır.⁸⁹ Seçim gününde oylar iktidar partisi tarafından çalınmamış ve seçimde herhangi bir hile yapılmamış olsa bile, yurttaşların siyaset hakkında bilgi sahibi olmadığı bir seçim demokrasinin en asgari tanımlamalarına dahi aykırıdır. Çünkü böyle bir durumda hükümetler hesap vermeye zorlanamaz. Popülizmin antidemokratik olarak veya demokrasiye karşı dışsal kısıtlama mekanizmaları şeklinde değerlendirdiği anayasa mahkemesi gibi kurumlar, temel siyasal hakları koruyarak ve toplum içinde çoğulculuğu siyaseten sürdürerek en nihayetinde demokrasiyi koruyan ve canlandıran mekanizmalardır.

Homojen halkın egemenliği ilkesine yoğunlaşan popülist mantık, dost-düşman arasındaki antagonistik yapıyı katmerli hale getirmektedir. İlk olarak popülizmin en çok vurguladığı, “gerçek halk” ile “yozlaşmış seçkinler” arasındaki *dike* *düşmanlıktır*. Entelektüel, ekonomik ve politik seçkinler “halk”ın bir parçası olmadıkları için sahip oldukları pozisyonları halkın aleyhine kullanmaktadırlar. Bu nedenle, meşru olarak halka ait olan iktidar geri alınmalı ve halk egemenliği yeniden kurulmalıdır. Popülizm mantığının toplumda oluşturmuş olduğu antagonistik yapı ile ilgili diğer bir nokta ise; suçlular, vurguncular, sapıklar, yabancılar gibi halkın saf halini tehdit eden ve dolayısıyla doğal olma biçimini (varoluşsal sanatını) tehlikeye düşüren toplumun dibinde varsayılan herkes ile “halk” arasındaki düşmanlıktır.⁹⁰ Aslında popülizmin sürekli “halk’a başvurması, hiçbir zaman halkın bir bütün olarak bütünleşmesi amaçlanmamakta, yalnızca halk kimliğinin hayali bir inşası temelinde tanımlanan “iyi halk” kastedilmektedir.

Her durumda, “halkın” belirli bir şekilde kavramsallaştırılması, kolektif kimliğin özünü tanımlar ve aynı zamanda toplumda iddia edilen olumsuz ve içsel güçleri tanımlar. Bu nedenle popülizm, yabancı veya öteki olarak algılananların dışlanmasını meşrulaştırır. Bu kimlik mantığı, hem

⁸⁸ Abts & Rummens, “Populism versus Democracy”, s. 418.

⁸⁹ Müller, *Popülizm Nedir?*, s. 73.

⁹⁰ Abts & Rummens, “Populism versus Democracy”, s. 418.

popülistlerin neden temsiliyetin aracı formlarını/kurumlarını reddettiklerini hem de popülistlerin düşmanlıklarının dikey yapısını açıklamaktadır. Schmitt'in uygun bir şekilde belirttiği gibi, özdeş ya da homojen olanın dahil edilmesi, özdeş olmayan ya da heterojen olanın dışlanması ya da baskılanmasını gerektirir.⁹¹ Schmitt, klasik olarak siyaseti dost-düşman ayrımı üzerinden anlamlandırmakta ve düşmanı da resmen savaşılan kişi (hostis) olarak tanımlamaktadır. Düşman, kendi öz kimliğimizi varoluşsal bir şekilde tehdit etmektedir. Düşman, *siyasal olanı aşan biçimde* başta ahlaki olmak üzere diğer kategoriler bakımından da aşağılanmak ve insanlık-dışı bir yaratık olarak tanımlanmaktadır.⁹² Schmitt'in bu yaklaşımın izdüşümünü, popülizmin toplumu antagonist iki ayrı gruba ayırmasında görmek mümkündür. Popülizmin bu antagonistik mantığı, aynı zamanda demokratik yatay yarışmayı da reddetmektedir. Demokratik mantıkta karşı taraf artık yok edilecek bir düşman olarak görülmemekte, bunun yerine geçici olarak demokratik iktidar kazanımı için rekabet edilen bir rakip olarak görülmektedir. Karşı tarafın fikirleri ve önerileri ile mücadele edilmesine rağmen, politik arenada kendi fikirlerini savunmasına yönelik haklarına karşı mücadele edilmemektedir. Demokratik mantığın tersine popülist mantıkta siyasal rakip gayr-i meşrulaştırılır. Popülist siyaset, kendisini halka bir bütün olarak tanımladığından dolayı siyasal muhaliflerini halk iradesinin meşru temsilcileri olarak görmemektedir. Ortak ve gerçek halk kimliğine yabancı olan siyasal rakip artık düşman olarak görülmektedir.⁹³

Popülizm ve popülist siyaset, demokrasiyi tahrif etmekte ve demokrasiye zarar vermektedir. Popülistlerin demokratik prosedürlere riayet ederek hilesiz bir biçimde seçimi kazanmış olmaları durumunda dahi, siyasal projelerinin otomatik olarak demokratik meşruiyete sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Zira, hain olarak ilan ettikleri muhaliflere karşı varsaydıkları gerçek halk adına, demokrasinin kurumsal mekanizmalarını değiştirmeye ve saptırmaya başlarlar.⁹⁴ Dolayısıyla popülizm, liberal demokrasinin sadece liberal olan ilkelerini değil aynı zamanda demokratik olan ilkelerini de aşındırmaktadır. Liberal demokrasiyle çatışmalı olan popülizm, doğal olarak

⁹¹ Schmitt'e göre, "her gerçek demokrasi, yalnızca eşitlere eşit muamele değil, mantığın kaçınılmaz sonucu olarak eşit olmayanlara eşitsiz muamele ilkesi üzerine kuruludur. O halde ilkin türdeşlik, ikinci olarak heterojen olanın -gerektiğinde- elenmesi veya imha edilmesi, demokrasi kavramına içkindir." Schmitt, *Parlamentar Demokrasinin Krizleri*, s. 25.

⁹² Carl Schmitt, *Siyasal Kavramı*, Çev. Ece Göztepe, Metis Yayınları, İstanbul, 2005, s. 49-56.

⁹³ Abts & Rummens, "Populism versus Democracy", s. 419.

⁹⁴ Müller, *Popülizm Nedir?*, s. 74-75.

liberal demokrasi ile doğrudan ilintili olan insan haklarıyla da birçok açıdan çekişme durumundadır. Her şeyden önce; popülizmin merkez kavramı ve unsuru olarak “halkı” tanımlama biçimi ve belirgin özelliği olarak toplumu “gerçek halk” ile “yozlaşmış seçkinler” şeklinde ahlaki bir zemin üzerinden düşman iki gruba ayırması, aleni bir biçimde insan haklarına aykırılık taşımaktadır. Çünkü böyle bir mantık, sadece “gerçek halkı” hak sahibi olarak kabul etmektedir. Böyle bir kabul ise, hak sahipleri olarak tüm insanların özünde onurlu olduklarını ileri süren düşünce ve insan hakları standartları ile doğrudan çatışmaktadır.⁹⁵ Kısaca; popülizme dayalı bir rejim, insan haklarının en temel ilkelerini bile doğrudan ihlal etmektedir. Popülizmin mantığı ve özü ile insan hakları arasında bir çatışma bulunmaktadır.

Günümüz dünyasında insan haklarının karşılaşmış olduğu en ciddi tehditlerden ve problemlerden biri, popülizmin yükselişi ve birçok yerde popülist siyasetin iktidar oluşudur. İnsan hakları, her zaman zorluklarla ve tehditlerle karşılaşmış ve onlarla mücadele ederek şekillenmiştir.⁹⁶ Yani insan haklarına yönelik baskılar yeni değil, tam tersi insan hakları bu tür baskılara karşı bir rejim olarak var olmuştur. Ancak insan haklarına yönelik popülist baskı ve tehdit, yeni bir olgudur. İnsan haklarına yönelik bu saldırılar, seçilmiş popülistlerden gelmekte ve kurgusal olarak oluşturmuş oldukları “gerçek halk” a dayanarak meşrulaştırılmaktadır. Müller, popülist iktidarın yönetim için başvurduğu devlet aygıtını gasp etme, kitlesel kayırmacılık ve hukukta ayrıcalıklı uygulama ile sivil toplumu bastırma gibi yöntemleri esasen pek çok otoriter yönetimin başvurduğunu, ancak diğerlerinden farklı olarak popülistlerin bu uygulamaları gerçek halk adına meşrulaştırdığını belirtmektedir.⁹⁷

Popülist iktidar, kendi pozisyonunu korumak ve güçlendirmek için insan haklarını koruma konusunda olmazsa olmaz olan yargının tarafsızlığı ve bağımsızlığı ile ilgili prosedürleri değiştirerek yargıyı kendine bağımlı ve taraftar bir konuma getirmektedir. Popülist iktidar uzun sürdüğünde, yargı artık bağımsız bir erk olarak iktidar karşısında insan haklarını koruyan bir

⁹⁵ Rodriguez-Garavito & Gomez, “Responding to The Populist Challenge: A New Playbook for The Human Rights Field”, s. 20.

⁹⁶ Modern insan hakları rejimi, dünyanın görmüş olduğu en büyük çatışmalardan ve en derin otoriter sistemlerin işlevsizliğinin küllerinden ortaya çıkmıştır. İnsan hakları rejimi, tarihsel olarak sömürgecilik, soğuk savaş, neo-liberalizm ve şimdi popülizm dönemleri ile çarpışmakta ve onlar tarafından şekillendirilmektedir. Bunun anlamı da, insan haklarının sürekli devam eden bir mücadele olduğudur. Philip Alston, “The Populist Challenge to Human Rights”, *Journal of Human Rights Practice*, 9, 2017, s. 3-4.

⁹⁷ Müller, *Popülizm Nedir?*, s. 16, 65.

merci olmaktan ziyade iktidarı koruyan bir merci pozisyonuna dönüşmektedir. Bu çerçevede popülist iktidarlar, genellikle yargısal bağımsızlığa saldırmak, ayrımcılık yapmak ve buna uygun yasalar üretmek, kendi muhaliflerini imha etmek ve sivil toplum alanını daraltmak şeklinde insan haklarını doğrudan ihlal eden ve insan haklarını koruma mekanizmalarını yok eden birçok yönetime başvurmuşlardır.

Popülizmin özellikle sağ formu; otoriter, yabancı düşmanı, doğuştancılık (nativizm) olarak dışlayıcı ve tek-kültürcü bir milliyetçi ve hatta yer yer ırkçı tutumlar sergileyerek aleni bir biçimde insan haklarıyla ilgili en asgari düzeydeki ilkeleri bile ihlal etmektedir.⁹⁸ Sağ popülizmin zenofobik ve milliyetçi tutumu, yabancıların ve göçmenlerin yasal statüsü ile ilgili olmasından ziyade onların kökenlerine yöneliktir. Başka bir anlatımla, tamamen yasal yollarla gelmiş olsa da kökenlerinden dolayı göçmenleri düşmanlaştıran bir politika söz konusudur. Ayrıca, sağ popülizmde gerçek ve saf halk etnik ve kültürel boyutlara da sahip olup bazı etno-kültürel grupları dışlamakta ve onlara karşı ayrımcı bir tutum sergilemektedir.

Popülist iktidar, genel olarak sivil toplum alanını daraltmakta ve özellikle kendini eleştiren ve muhalif olan sivil toplum örgütlerine yönelik saldırgan ve baskıcı bir tavır takınmaktadır. Popülistler için sivil toplumdan gelen eleştiri ve itiraz özel bir ahlaki ve sembolik bir sorun oluşturmaktadır. Çünkü böyle bir itiraz, popülizmin halkın gerçek ve yegane temsilcilerinin popülistler olduğu iddiasının altını oymaktadır. Bu nedenle popülistler, sivil toplumun esasen sivil toplum olmadığını ve halkın karşıtları olduğunu ileri sürmektedirler. Bu iddianın doğal sonucu ise, bütünleşmiş ve homojen halk fikrine karşı olan sivil toplumun susturulması ve baskılanmasıdır.⁹⁹ Sivil topluma yönelik popülistler tarafından yapılan baskılara en fazla maruz kalanlar, bilhassa insan hakları örgütleri ve aktörleri olmaktadır.

Popülizm, özellikle insan hakları aktörlerine yönelik çok ciddi zorluklar ve baskılar barındırmaktadır. İnsan hakları aktörlerine yönelik baskılar ve zorluklar; politik söylemler, yasal reformlar ve zorlayıcı önlemler ve baskılar şeklinde çok çeşitli biçimlerde olabilmektedir. Başvurulan bu yöntemler, esas olarak insan hakları aktörlerinin/örgütlerinin meşruiyetini ve etkililiğini

⁹⁸ Cynthia Miller-Idriss, “The Global Dimensions of Populist Nationalism”, *The International Spectator*, Vol. 54, Issue 2, 2019, ss. 17-34; Cas Mudde, “Fighting the system? Populist radical right parties and party system change”, *Party Politics*, Vol. 20, Issue.2, 2014, ss. 217-226.

⁹⁹ Müller, *Popülizm Nedir?*, s. 66-67.

ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır.¹⁰⁰ Bu çerçevede, popülizm taktik olarak çeşitli eylemlerde bulunmaktadır. Cesar Rodriguez-Garavito ile Krizna Gomez, popülizmin bu konuda öne çıkan taktiksel eylemlerini şu şekilde belirtmektedirler:¹⁰¹

1. İnsan hakları aktörlerine ve sivil toplum örgütlerine karşı karalama kampanyaları yapmak;
2. İnsan hakları aktörlerinin ve sivil toplum örgütlerinin finansman (özellikle dış finansman) almalarına engeller yaratmak;
3. Bağımsız sivil toplum kuruluşlarının ve medyanın –çalışmalarını can evinden vuracak– temel haklarına kısıtlamalar getirmek;
4. İnsan hakları aktörlerinin ve genel olarak sivil toplumun işleyiş kabiliyetini (günlük işlerini yürütmeyi) sınırlayacak sorumluluklar ve yasal zorluklar yaratmak;
5. Bağımsız ve meşru insan hakları örgütlerini ve sivil toplumu yok etmeye yönelik kendine (devlete) bağlı sivil toplum kuruluşlarını kurmak ve desteklemek.

Popülist iktidarlar, genellikle insan hakları aktörlerinin tesirini ve gücünü (sembolik bile olsa) kırmak ve meşruiyetini yok etmek için onlara yönelik karalama kampanyalarını yapmaktadır. Popülistler, insan hakları aktörlerini ve sivil toplum kuruluşlarını gerçek halk karşıtı/düşmanı olan seçkinlerin ve dış güçlerin bir “maşası” şeklinde sunmakta ve böylece itibarsızlaştırmaktadırlar.¹⁰²

Popülizm; toplumu halk ve düşmanları şeklinde ayırması ve gerçek halkı homojen olarak tahayyül ve inşa etmesi, muhalefeti gayr-ı meşru ilan etmesi ve demokrasiyi tahrip etmesi, sivil topluma ve insan hakları aktörlerine yönelik baskıcı ve otoriter bir tutuma sahip olması gibi özelliklerinden dolayı diktatörlük veya faşist diktatörlük ile kıyaslanmakta ve zaman zaman faşizm olarak nitelendirilmektedir. Çünkü benzer şekilde faşizm de, halk ve ötekiler ayrımını yapma ve halkı homojenleştirme, sivil toplumu ve muhalefeti yasaklama, liberal demokrasinin değerlerine ve insan hakları ilkelerine yer vermeme gibi birçok özelliği kendi özünde

¹⁰⁰ Rodriguez-Garavito & Gomez, “Responding to The Populist Challenge: A New Playbook for The Human Rights Field”, s. 13, 22.

¹⁰¹ Rodriguez-Garavito & Gomez, “Responding to The Populist Challenge: A New Playbook for The Human Rights Field”, s. 23-33.

¹⁰² Rodriguez-Garavito & Gomez, “Responding to The Populist Challenge: A New Playbook for The Human Rights Field”, s. 24-26; Müller, *Popülizm Nedir?*, s. 66.

barındırmaktadır. Esasen popülizm hem genetik hem de tarihsel olarak faşizm ile bağlantılı olmakla birlikte; faşizm ile tamamen aynı değildir. Popülizm ile faşizmin benzer/ortak özelliklerine sahip bir rejimin hangisi ile niteleneceği konusu, popülizm ile faşizmin veya popülist otoriterlik ile faşist diktatörlük arasındaki çizginin tespit edilmesini gerektirmektedir.

IV. POPÜLİST OTORİTERLİK İLE FAŞİST DİKTATÖRLÜK ARASINDAKİ SINIR

Popülizm ile faşizmin benzer veya müşterek özelliklerinden hareketle, bazen her ikisi tek bir bütün oluşturacak şekilde birleştirilerek yorumlanmış, popülizmin neo-faşizm olduğu ileri sürülmüş ve liberal demokrasi karşısındaki otoriterliği diktatörlük (veya faşist diktatörlük) olarak değerlendirilmiştir. John Bellamy Foster, klasik faşizm ile açıkça özdeşleşmenin günümüz ana akım politikasında tabu olarak değerlendirilmesinden dolayı, bugün örgütlü neo-faşizmin formel olarak yasal-anayasal yapılara bağlı kalarak demokratik ve popülist olarak sunulduğunu ileri sürmektedir.¹⁰³ Foster, “Bu Popülizm Değil” (That Is Not Populism) adlı makalesinde özellikle popülizmin sağ formuna yoğunlaşmış ve sağ-popülizmin, esasen neo-faşizm olduğunu ve popülizm kavramının bu neo-faşizmi “uysal” göstermek için kullanıldığını belirtmektedir. Bundan dolayı da sağ siyasetin yakın dönemdeki yükselişini, popülizm değil; neo-faşizm olarak adlandırmak ve popülizmi totaliterlik teorisinin koordinatlarına uygun bir siyasi yönerge olarak değerlendirmek gerektiğini ifade etmektedir.¹⁰⁴ Bu yaklaşım, (sağ) popülizm olarak adlandırılan siyasetin temelde neo-faşist olduğunu ve bu neo-faşist siyasetin popülizm üzerinden kavramsallaştırılmasının da ona bir nevi meşruiyet sağladığını vurgulamaktadır.

Popülizmin sağ formu ile sol formunun demokrasi ve faşizm karşısındaki konumu, hiç şüphesiz aynı değildir. Ancak bu, her iki popülizm formunun ortak hiçbir özelliğinin olmadığı ve sadece sağ popülizmin faşizm ile benzer özellikleri bulunduğu veya sol popülizmin böyle bir niteliğinin olmadığı anlamına gelmemektedir. Sol popülizme nazaran sağ popülizmin

¹⁰³ John Bellamy Foster, “This Is Not Populism”, *Monthly Review*, Volume 69, Number 2, June 2017, s. 9. <https://monthlyreview.org/2017/06/01/this-is-not-populism/>.

¹⁰⁴ Foster, “This Is Not Populism”, s. 2. Foster’in analizine benzer bir şekilde Andrea Mammone de, “popülizm ve milliyetçi popülizm” terimlerinin “eski terminolojideki faşizm/neo-faşizm” kavramlarının yerine Avrupalı liberal yorumcular tarafından literatüre kasıtlı olarak konulduğunu ve “aşırı sağa” bir nevi politik ve demokratik meşruiyet sağlamak için tasarlandığını belirtmektedir. Bkz. Andrea Mammone, *Transnational Fascism in France and Italy*, Cambridge University Press, Cambridge, 2015, s. 7, 16.

çeşitli açılardan neo-faşizm ile daha fazla benzerliklere sahip olması, sağ popülizmi faşizm ile eşitlemediği gibi sol popülizmi de bundan tamamen azade kılmamaktadır. Sağ ve sol formundan bağımsız olarak genel anlamda popülizm, benzer özelliklere sahip olmakla birlikte; faşizm veya yeni formu olarak neo-faşizm değildir. Finchelstein, popülizmin neo-faşizm değil; esasen tarihsel olarak post-faşizm olduğunu belirtmektedir.¹⁰⁵ “Faşizm ve popülizm tarihsel olarak birbiriyle bağlantılı olmakla birlikte, farklı bağlamların ürünüdürler ve çok farklı tarihsel ve küresel deneyimler haline gelmişlerdir. Faşizm ve popülizm, modern anayasal demokrasilere karşı liberalizm karşıtı direnişin aynı ulus-aşırı tarihin farklı bölümlerini teşkil eder.”¹⁰⁶ Tarihsel açıdan modern popülizm, faşizmden doğmuş ve faşist mirası demokratik kurguya göre yeniden düzenlemiş; ancak faşizmin tanımlayıcı bazı niteliklerini reddetmiş ve bırakmıştır. Bu çerçevede popülizmin, hem faşist hem de liberal geçmişle mücadele ederken, her ikisinden de bazı unsurları kendi bünyesine katıp sol ve sağ kökenli diğer halka mal olmuş geleneklerle harmanlandığını ifade etmek mümkündür.¹⁰⁷ Popülizmi, faşizm ve liberal demokrasi spektrumunda bir yere yerleştirmek mümkündür. Popülizm, müdahaleci değişkenlere bağlı olarak söz konusu iki noktaya kayabilme potansiyeline sahiptir. Sheri Breman’ın da belirtmiş olduğu gibi, “popülizm faşizm değildir, ancak bir alameti (harbinger) olabilir.”¹⁰⁸ Yani popülizmin faşizm olmaması, ona dönüşmeyeceği anlamına gelmemektedir. Ayrıca popülizm, ince bir ideoloji olduğu için faşizm ile birlikte de var olabilir ve faşist bir hareket aynı zamanda popülist de olabilir. Başka bir anlatımla, bir hareketin popülist olması onun faşist olmasına engel olmadığı gibi, popülist bir hareket de faşist bir harekete dönüşebilmektedir. Ancak popülist bir hareket belirli bir eşikten sonra artık popülist değil de, faşist olarak nitelenmektedir.

Popülizm gibi faşizm de bir ideoloji, siyaset tarzı, rejimin ve toplumun örgütlenme biçimi veya bunların tamamını içeren kapsayıcı ve çok amaçlı bir kavram şeklinde çeşitli biçimlerde tanımlanmıştır. Bu bağlamda, faşizme yönelik oldukça geniş bir literatür oluşmuş ve bir kısım “ideal tip” faşizm tanımları yapılmaya çalışılmıştır. Roger Griffin, *Faşizmin Doğası* adlı kitabında faşizm çalışmalarındaki çapraşıklıktan ve kapsayıcı bir model sunma noktasındaki yetersizlikten hareketle bir “ideal tip” tanım

¹⁰⁵ Finchelstein, *Faşizmden Popülizme*, s. 45, 49, 121.

¹⁰⁶ Finchelstein, *Faşizmden Popülizme*, s. 40.

¹⁰⁷ Finchelstein, *Faşizmden Popülizme*, s. 47.

¹⁰⁸ Sheri Berman, “Populism Is Not Fascism, But It Could Be a Harbinger”, *Foreign Affairs*, Vol. 96, Number 6, 216, ss. 39-44.

geliştirmeye çalışmıştır: “Çeşitli permütasyonlarındaki mitsel nüvesi palingenetik türde popülist ultra-milliyetçiliğin oluşturduğu faşizm, bir siyasal ideoloji türüdür.”¹⁰⁹ Faşizmin yeni güç değerleriyle donanmış yeni seçkinlerin yönetiminde dinamik bir milli topluluk olmaya “halkı” zorlayan devrimci bir milliyetçilik olduğu ileri sürülmektedir.¹¹⁰ Politik, sosyal ve etik bir devrim ile milli yeniden doğuş ve diriliş (palingenesis) ideolojisi olarak faşizm; muhafazakârlık, liberalizm ve sosyalizm gibi diğer ideolojilere karşı mücadele eden rakip bir ideolojidir. Bu rakip ideolojilerle ve barındırdıkları çürümeyle mücadele edebilmek ve savaşa bilmek için “faşist eylemciler örgütlü şiddete başvurmayı zorunlu ve yararlı görürler. Güç kazanmak amacıyla parlamenter demokrasiye ödün verseler de onun dayandığı parti politikaları ve fikirsiz çoğulculuk pratikte tüm sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel yaşam alanlarının totaliter denetimini ifade eden milli birlik kavramı açısından lanetlidir.”¹¹¹ Griffin’in faşizme yönelik geliştirmiş olduğu bu kısacık tanıma çeşitli açılardan karşı çıkılmıştır. Öncelikle kapsayıcı faşizmin ideal tip modellerinin kullanışlılığını sorgulayıp böyle bir tanıma reddedenler olduğu gibi, bu tanımın faşizmin çeşitli yönlerini eksik bıraktığını ve dolayısıyla kapsayıcı bir ideal tip tanım olmadığını ileri sürenler de olmuştur. Mesela Walter Lacquer, faşizm olgusunun bütün yönlerini kapsayan, ideal ve üzerinden tam anlamıyla uzlaşmış bir kapsayıcı faşizm tanımının mümkün olmadığını düşünmekte ve Griffin’in tanımını da gerçekte faşist olmayan bazı hareketleri kapsayabilecek ve bazılarını da ihmal edebilecek nitelikte bir tanım olarak değerlendirerek eleştirmektedir.¹¹²

Michael Mann de, Griffin’in geliştirmiş olduğu tanımın faşist hareketlerin toplumsal tabanlarını, yapılarını ve güç organizasyonlarını ihmal ettiğini ve sadece ideolojiye odaklandığını ifade ederek bu tanıma eksik bulmaktadır. Mann, faşistlerin temel değerleri, eylemleri ve iktidar örgütlenmeleri üzerinden faşizmi “aşkın ve arındırıcı bir ulus-devletçiliği paramilitarizm üzerinden gerçekleştirme arayışı” olarak tanımlamaktadır.¹¹³ Mann’ın faşizme yönelik bu tanımını, her biri oldukça kapsayıcı olan ve Mann tarafından da geniş bir biçimde ele alınan bir dizi kavram olarak

¹⁰⁹ Roger Griffin, *Faşizmin Doğası*, Çev. Ali Selman, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 59.

¹¹⁰ Griffin, *Faşizmin Doğası*, s. 16.

¹¹¹ Griffin, *Faşizmin Doğası*, s. 86.

¹¹² Constantin Iordachi, “Karşılaştırmalı Faşizm çalışmaları: Giriş”, içinde *Karşılaştırmalı Faşizm Çalışmaları*, Der. Constantin Iordachi, Çev. İsmail Ilgar, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, s. 50.

¹¹³ Michael Mann, *Faşistler*, Çev. Ulaş Bayraktar, İletişim Yayınlar, 2015, s. 29.

milliyetçilik, devletçilik, aşkınlık, temizlik ve paramilitarizm terimleri ile ilişkilidir.¹¹⁴

Faşizmin tanımına ve kavramsal çerçevesinin belirlenmesine yönelik yapılan muhtelif çalışmalar ve çeşitli kuramsal tartışmalar, faşizmin kesin ve herkesçe kabul edilen bir tanımını ortaya çıkaramamış olsalar da, temel bazı özellikleri konusunda aynı noktaları belirtmiş ve vurgulamışlardır. Benzer biçimde faşizm, dünyanın farklı yerlerinde farklı toplumsal ve tarihsel bağlamlar içerisinde çeşitli biçimlerde ve muhtelif isimlerle ortaya çıkmış olmakla birlikte, faşist deneyimlerin paylaştıkları bir kısım ortak özellikler bulunmaktadır. Ultra-milliyetçilik, devletçilik ve devlet fetişizmi, militarizm ve şiddete dayalı olması, otoriterlik, anti-demokratiklik, anti-çoğulculuk, anti-liberalizm ve anti-sosyalizm, toplumu radikal bir biçimde dost-düşman şeklinde ikiye ayırması gibi özellikler faşizmin temsil ettiği temel özellikler olarak belirtilebilir.¹¹⁵ Temel özellikler üzerinden bir karşılaştırma yapılarak faşizm ile popülizm arasındaki farkın belirlenmesi mümkündür.

Temel unsurları ve kavramları üzerinden bir karşılaştırma yapıldığında popülizm ve faşizmin ideolojik olarak –benzerlikleri olsa da– farklılıklara sahip iki ayrı ideoloji ve siyaset tarzı olduğu anlaşılmaktadır. Aralarında teorik düzeydeki farka nazaran pratikte bu fark daha az olabilmekte ve bu ikisinin birbirine benzeşmesi daha mümkün olabilmektedir. Yukarıda detaylı ifade edildiği gibi popülizmin çekirdek unsurları; “gerçek/saf halk”, “yozlaşmış seçkinler” ve “genel irade”dir. Roger Eatwell, popülizmin üç temel unsuruna karşın faşizmin üç temel unsurunu şöyle belirtmektedir: Toplumsal ve savaşıcı “yeni bir şahıs”/insan/toplum (bu da burjuva bireyciliğinden azade dinamik bir yeni eliti gerektirmekte); birleşik ve bütünsel bir “ulus” (iç ve dış tehditlerden kurtulmak için); kapitalizm/liberalizm ve komünizm/sosyalizm olmayan ve onlardan farklı üçüncü bir yol olarak “bir otoriter devlet” yöntemi.¹¹⁶ Popülizm ve faşizmin unsurlarının kesiştikleri, benzeştikleri, birbirini teğet geçtikleri ve farklılaştıkları noktalar bulunmaktadır. Mesela; faşizmin yeni bir insan ve toplum unsuru ve anlayışı, kitleleri de içermekle birlikte, evvela seçkinlere göndermede bulunmaktadır.¹¹⁷ Mudde ve Kaltwasser’e göre de, faşizm hareket aşamasında kitlesel destek yaratmak amacıyla popülizm ile flört

¹¹⁴ Mann, *Faşistler*, s. 29-35.

¹¹⁵ Finchelstein, *Faşizmden Popülizme*, s. 43-75.

¹¹⁶ Roger Eatwell, “Populism and Fascism”, içinde *The Oxford Handbook of Populism*, Ed. Cristóbal Rovira Kaltwasser, Paul Taggart ve diğerleri, Oxford University Press, Oxford, 2017. https://www.academia.edu/29585689/Populism_and_Fascism_2017.

¹¹⁷ Eatwell, “Populism and Fascism”, s. 9-10.

etmekle birlikte faşizm, popülizmden ziyade seçkinci bir ideoloji ve rejimdir.¹¹⁸ Bunun aksine; popülizmin en temel özelliklerinden biri, seçkincilik karşıtı olmasıdır.¹¹⁹

Toplumun halk ve öteki/düşmanları şeklinde ayırması ve halkı da “homojen” olarak inşa/tahayül etmesi, çoğulculuk karşıtlığı niteliği, liberal demokrasi ile çatışmacı pozisyonu, insan haklarına ve bağımsız medyaya yönelik baskıcı tutumu gibi çeşitli özellikleri ile popülizm, faşizme benzemektedir. Ancak popülizm/popülist otoriterlik ile faşizm/faşist diktatörlük arasında bazı farklılıklar ve –çeşitli değişkenlere bağlı olarak niteliği ve boyutu değişse de– bir sınır bulunmaktadır. Bu iki ideoloji ve siyaset arasındaki temel fark ve sınır; demokrasi ile ilişki biçimlerinde ve şiddet kullanım derecelerinde belirginleşmektedir. Popülizm ile demokrasi arasındaki girift ilişkinin analizi çerçevesinde –yukarıda değinildiği gibi– popülizm, “otoriter demokrasi”¹²⁰ veya “kusurlu demokrasi”¹²¹ olarak tanımlanmaktadır. Finchelstein’in ifadesiyle, “popülizmde demokrasiye meydan okunur, fakat yıkılmaz.”¹²² Başka bir anlatımla, demokrasi oyunu – hileli olsa da– hala oynanmaya devam etmekte ve popülistler de bu oyunun bir parçası olmayı –kerhen ve şeklen– sürdürmektedirler. Öyle ki, popülistler kendilerini demokrasinin kurtarıcısı olarak sunmakta ve popülist siyaseti de demokrasi ile özdeş tutmaktadırlar. Dahası; popülistler, siyasi muhaliflerini de demokrasi karşıtı/düşmanı ve müstebit olarak göstermekte ve suçlamaktadırlar. Popülistler, bu halk ve demokrasi düşmanlarını demokrasi oyunu (genellikle bu oyun hileli olur) ile yenilgiye uğratmak istemektedirler. Zaten popülizmin en önemli güç ve aynı zamanda meşruiyet kaynaklarından biri, seçimlerin varlığıdır. Seçimlerin tamamen yasaklandığı veya serbest seçim niteliğinin hepten kaldırıldığı bir sistem, artık popülizm üzerinden tanımlanamaz ve popülist olarak nitelenemez. Tahrif ettiği ve zarar verdiği

¹¹⁸ Mudde & Kaltwasser, *Popülizm: Kısa Bir Giriş*, s. 47.

¹¹⁹ Gerçi Müller’e göre, eğer seçkincilik karşıtlığını iktidarın en geniş dağılımı olarak anlarsak, popülistler esasen seçkinlere karşı bile değildir. Müller, *Popülizm Nedir?*, s. 47.

¹²⁰ Finchelstein, *Faşizmden Popülizme*, s. 23, 34, 138.

¹²¹ Müller, *Popülizm Nedir?*, s. 47. Popülizmin demokrasi ile ilişkisinin nitelenmesine yönelik literatürde en çok yapılan tanımlama, “liberal olmayan demokrasi” (illiberal democracy) tanımlamasıdır. Ancak Müller’in de ifade ettiği gibi, böyle bir tanımlama yanıltıcı bir anlamı da taşımakta ve popülist aktörlerin dizginlenmesine yönelik çabaları önemsememektedir. “Liberal olmayan demokrasi” terimi, liberal olmasa da halen demokratik olduğu iddiasına izin vermektedir. Ancak popülizm, sadece liberal ilkeleri ihlal etmemekte aynı zamanda demokrasiyi de tahrif ve tahrip etmektedir. Bundan dolayı da “kusurlu demokrasi” gibi bir tanımlama daha uygun düşmektedir. Müller, *Popülizm Nedir?*, s. 68-76.

¹²² Finchelstein, *Faşizmden Popülizme*, s. 24.

demokrasiyi imha ederse ve yıkarsa, o rejim artık popülizm olmaktan çıkar ve diktatörlüğe dönüşmüş olur.¹²³

Popülizmin aksine faşizm, geleneksel demokratik siyasete kökünde karşı bir ideoloji ve siyasettir. Yani, faşizm hiçbir biçimde bir demokrasi değildir. Popülizm gibi halkı öne çıkaran faşizmin de, bir temsil iddiası bulunmaktadır. Ancak bu temsil, hiçbir şekilde demokratik bir temsil değildir. “Faşist temsil teorilerinde lider, halk ve ulus-devlet birleştirici bir eşitlik yaratmak üzere birleşir. Lider, basitçe liberal demokratik anlamda seçilmez. Onun ‘halkın iradesi’ nin daimi temsilcisi olduğuna inanılır. Özetle, faşist temsil formunun ruhunda diktatörlük vardır.”¹²⁴ Faşizmin demokrasi ile yegane ilişkisi, diktatörlük yaratmak için onu istismar etmesidir. Bu bağlamda, popülizmin aksine faşizmde seçimlerin hiçbir önemi ve anlamı bulunmamaktadır. Bunun doğal sonucu olarak da faşistler, muhaliflerini seçimle yenilgiye uğratmaktan ziyade şiddet yoluyla imha etme arayışında olurlar. Faşizm kaba siyasi şiddeti hem idealize etmekte hem de fiili olarak uygulamaktadır. Şiddet, adeta faşizmin kutsal bir değeri olarak görülmüştür.

Faşizmin aksine popülizm, teorik olarak şiddeti reddetmektedir. Teorik olarak reddettiği şiddet yöntemlerine esasen çoğu zaman fiiliyatta da yer vermemektedir. Popülist bir rejim, kaba siyasi şiddet yöntemlerine başvurduğunda artık popülist olarak nitelenemez. Popülizm, muhalefete izin vermekle birlikte, muhalefetin meşruiyetini kabul etmemektedir. Popülistler, siyasi muhaliflerini vatan haini, halk düşmanı olarak görmesine ve şeytanlaştırmasına karşın henüz şiddet yoluyla bastırarak imha etmemektedirler. Diğer bir deyişle, popülizmde retorik şiddet yüksek düzeyde olmasına karşın gerçek şiddet düşük bir düzeydedir. Hatta popülizm, faşist şiddetin reddiyesine dayalı olarak kendini meşrulaştırmaktadır. Şiddet, şiddet algısı ve belki de daha önemlisi şiddet pratikleri, faşizm ile popülizmi birbirinden net ayırmaktadır. Bu meyanda, popülizm otoriter bir demokrasi biçimiyken faşizm şiddetli bir diktatörlüktür. Popülist otoriterlik ile faşist diktatörlük arasındaki ilişkiyi ve sınırı, Finchelstein şu şekilde ifade etmektedir: “Popülizm, seçimli demokrasi usullerini terk etmese de, bir yandan halkı homojenleştirme doğrultusunda bir anlayış olmaktan çıkıp kendi etnik kimliğini bütün ulusa teşmil eden bir anlayış halini alırken, bir yandan da eşanlı olarak net bir şekilde tanımlanmamış, az çok genel bir düşman retoriğinden (elitler, hainler, yabancılar vs.) irksal ya da dinsel olarak tanımlanabilir ve siyasi

¹²³ Finchelstein, *Faşizmden Popülizme*, s. 31.

¹²⁴ Finchelstein, *Faşizmden Popülizme*, s. 237.

şiddetle karşılık verilen bir düşman retoriğine geçtiğinde, bir hareket olarak neo-faşizme dönüşür. Aynı şekilde bir rejim olarak popülizm, tanımlayıcı nitelikteki demokratik hasletleriyle ilişkisi kalmadığında, (faşist, neo-faşist ya da faşist olmayan) bir diktatörlük haline gelir.”¹²⁵ Ezcümle, popülizm faşizm değildir; ancak, faşizme dönüşme potansiyelini taşımaktadır.

V. SONUÇ

Günümüz dünyasının –küresel ölçekte– siyasi atmosferini anlam(landırm)ak, siyasi aktörlerini nitelemek ve tanımlamak maksadıyla başvurulan başat kavramlardan biri, popülizm terimidir. Bir kavram olarak popülizm; ilk kez 19. yüzyılın sonlarına doğru Amerikan Halk Partisi’ne atfen kullanıma girmiş olmakla birlikte, zaman içerisinde başlangıçtaki siyasi bağlamından koparak ve –birçok kavram gibi– karakterize ettiği bireysel olgunun ötesine geçerek birbirinden oldukça farklı (hatta çeşitli örneklerde karşıt) çizgilere sahip birçok siyasi hareketi ve aktörü nitelemek ve tanımlamak için kullanılmıştır.

Kavramın yaygın olarak kullanılması ve akademik ilgiye mazhar olması ise, ancak II. Dünya Savaşı’ndan sonraki döneme denk gelmektedir. O dönemden günümüze geçen süreçte popülizmin kavranmasına, tanımına ve kuramsal içeriğine yönelik çok geniş bir literatür ve akademik yazın oluşmasına rağmen; herkesçe kabul edilebilir, net ve evrensel bir tanımı henüz yapılmamıştır. Ancak bu geniş literatür ve akademik çalışmalar incelendiğinde neredeyse tamamında popülizmin yaygın olarak paylaşılan ve belirginleşen bazı özelliklerinin ve unsurlarının öne çıktığı fark edilmektedir. Bu çerçevede, popülizmin öne çıkan temel özelliklerinin *anti-seçkincilik* ve *anti-çoğulculuk* olduğu noktasında minimal bir uzlaşımın var olduğunu ifade etmek mümkündür. Siyasetin belirli bir ahlakçı bakışla tasavvur edilmesine dayanan popülizm; toplumu nihayetinde “saf/gerçek halk” ile “yozlaşmış seçkinler” şeklinde iki homojen ve karşıt kampa ayrılmış olarak ele almakta ve siyasetin de “halkın genel iradesinin” bir ifadesi olması gerektiğini ileri sürmektedir. Popülistler, seçkin karşıtı olmanın yanı sıra her daim çoğulculuk karşıtıdır. Çünkü her zaman ahlaklı ve erdemli olarak tanımladıkları halk ile kendilerini bütünleştirmekte, kendileri dışında kalanların gerçek halkın bir parçası olmadığını ileri sürmekte ve siyasi rakiplerini de “halk düşmanı” olarak nitelemektedir. Popülizmin temel özellikleriyle ilintili olarak ortaya çıkan ana unsurları ve/ya kavramları; ‘*halk*’, ‘*seçkinler*’ ve ‘*genel irade*’dir. Popülizmin çekirdeğini oluşturan

¹²⁵ Finchelstein, *Faşizmden Popülizme*, s. 55-56.

bu kavram ve unsurların kendileri bizatihi müphem ve muğlak kavramlar olup, sürdürülen veya egemen olan siyaset tarafından anlamlandırılmakta ve söz konusu siyasetin amacı çerçevesinde yeniden inşa edilmektedir. Bu çerçevede; bu kavram ve unsurların popülizm tarafından kavrayışı ve ele alış biçimi, popülist siyasetin temel özelliklerini ortaya koymakta ve popülizmin diğer ideoloji ve siyaset tarzları ile ilişkisine ve konumuna –nispeten– açıklık kazandırmaktadır.

Esnek ve elastik bir yapısı bulunan “halk” kavramı, kullanımına bağlı olarak çeşitli anlamlara ve farklı toplumsal gruplara tekabül edebilmekte ve buna bağlı olarak yeniden inşa edilmektedir. “Halk” kavramının bu özelliğini mahirane bir şekilde kullanan popülizm, “halk”ı genelde kendi amacına uygun olarak sunmakta ve inşa etmektedir. Ancak popülist siyasette “halk”; her daim birleşik ve bütünlük içerisinde olup homojen ve monolitik bir yapı şeklinde resmedilmekte, temel çelişkileri olmayan ve dayanışma içerisinde bulunan bir varlık olarak ele alınmaktadır. Fakat gerçek hayatta ise, halk her zaman çoğul bir şekilde var olmaktadır. Popülizmin halkı homojen olarak ele alan yaklaşımı, bu “homojen yapının” dışında kalanlara yönelik “dışlayıcı” veya “bastırıcı” politikaları zorunlu kılmaktadır. Bu nokta, popülist siyasetin temel bir özelliğini göstermektedir. Çünkü popülizmin en belirgin niteliği, toplumu “gerçek halk” ve “yozlaşmış seçkinler” şeklinde iki homojen düşman gruba ayırmasıdır. Popülizm için önemli olan, somut olarak bu iki grubun kimler olduğundan ziyade bu iki grup arasındaki karşıtlığın kendisidir. Çünkü her iki grup da değişken nitelikte olup popülist siyasetin çizgisine veya ihtiyacına bağlı olarak birbirine karşıt bir biçimde oluşturulmaktadır. Diğer bir deyişle, halkın ve seçkinlerin kimlerden oluştuğu, sosyo-politik bağlam ve ilgili gruplar ile hizipler arasındaki iktidara bağlı olarak değişken bir niteliktedir. Popülist aktörlerin iddiasını, “halk düşmanı” olan seçkinlere karşı yalnızca kendilerinin halk ile bütünleştiğini ve dolayısıyla sadece kendilerinin halkı temsil ettiğini oluşturmaktadır. Bunun doğal uzantısı ise, popülistlerin dışında kalanların gerçek halkın bir parçası olmadığıdır. Halkın bir parçası olmayanların da, halkın sahip olduğu haklara sahip olamayacağı sonucuna varılmaktadır. Burada esasen popülizmin liberal demokrasi ile ilişkisi de açığa çıkmaktadır.

Popülizm, halkın genel iradesini ve buna bağlı olarak halk egemenliği ilkesini merkezi bir kaynak ve referans olarak ele almakta ve kullanmaktadır. Buna bağlı olarak popülist aktörler, kendilerini halkın genel iradesi üzerinden meşrulaştırmaktadır. Popülistlerin hem söylemlerinde hem de pratikte başvurdukları bazı mekanizmalarında genel iradenin izlerini görmek

mümkündür. Ancak popülist siyasetin temsil iddiasını oluşturan genel irade, esasen halkın genel iradesinden ziyade “halkın ruhu” veya “özü” ya da başka bir ifadeyle inşa edilen “gerçek kimliğine” daha çok denk gelmektedir. Burada önem arz eden nokta, gerçek halkın doğru kararlar ile popülistleri temsilcileri olarak seçmeleridir. Çünkü popülist aktörler, halkın yegâne temsilcileri oldukları iddiasını taşımaktadırlar. Halkın genel iradesi üzerinden geliştirilen böyle bir temsiliyet iddiası, aslında demokratik olmayıp liberal demokrasinin temsiliyet iddiası ile birçok açıdan çatışmaktadır.

Popülizmin merkezine halkı yerleştirmesi ve buna bağlı olarak halkın genel iradesini temsil iddiasının temel dayanağı yapması, demokrasi ile ilişkili hale gelmesini sağlamakta ve her zaman bir gölge gibi demokrasiye eşlik etmesi anlamına gelmektedir. Bir başka deyişle popülizm, demokrasinin halk iradesini ve egemenliğini meşru iktidar kaynağı olarak öne çıkaran veçhesiyle ve ilkesiyle ilintilidir. Böyle bir kesişim veya ilintiden hareketle popülizmin demokrasinin kendisi veya “halktan uzaklaşan” liberal demokrasinin kusurlarını onaran bir unsur olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır. Ancak popülizmin mantığı ile demokrasinin mantığı karşılaştırıldığında kesiştikleri yerler bulunmakla birlikte, aralarında çok temel farklılıkların bulunduğu ve esasen çatışan iki yaklaşım olduğu belirmektedir. Liberal demokraside ve temsili siyasette halk ile politik seçkinler arasındaki bağlantının zayıflaması ve/ya bağın kopması, popülizmin ortaya çıkması için bir zemin oluştursa da, bu bağın onarılması için popülizmin iyi bir düzeltici olduğu anlamına gelmemektedir. Popülizm, liberal demokrasinin sadece bireysel hakları ve hukukun üstünlüğünü öne çıkaran *liberal unsuru/veçhesi* ile değil; aynı zamanda halkın egemenliğini ve katılımını vurgulayan *demokratik unsuru/veçhesi* ile de gerilim ve çelişki yaşamaktadır.

Demokrasi ve demokratik mantık, iktidarı önceden herhangi bir şey ile doldurmadan *iktidar odağını boş bir yer* olarak bırakmaktayken; popülizm, iktidar odağını *homojen* bir birlik olarak *halkın somut imgesi* ile kapatmaktadır. Demokrasi, sembolik olarak siyasi sahneye dahil olmuş açık ve çeşitlilik arz eden bir toplum fikrine dayanmaktadır. Çünkü demokrasinin temel unsurları olan katılım ve müzakere süreçleri ancak böyle bir toplumda mümkündür. Bu çerçevede, bireysel farklılıkları bastıran kapalı ve kolektif bir kimliğin hayali kurgusuna dayanan popülizm, demokratik bir rejimin temel unsurları ile çelişmektedir. Ezcümle; demokratik mantıkta çeşitlilik ve çoğulluk esas alınırken, popülist mantıkta türdeşlik esas alınmaktadır.

Popülizm, liberal demokrasinin özellikle bireysel hakları ve özgürlükleri öne çıkaran ve anayasal güvence altına alan veçhesiyle çatışmaktadır. Popülizme göre, bu tür güvenceler halkın iradesine yönelik “demokratik olmayan” dışsal kısıtlamalar içermektedir. Ancak popülizmin bu iddiasının aksine; bireysel haklar ve özgürlükler için sağlanan anayasal güvenceler, halkın iradesine ilişkin dış kısıtlamalar değil, demokratik süreç olasılıkların temel şartı ve aynı zamanda halk iradesinin siyasete ve iktidara yansımaları sağlayan başlıca araçlarıdır. Çünkü liberal demokrasinin liberal ve demokratik ilkeleri arasındaki ilişki, görünürde bir gerilim ve paradoks görüntüsünü verse de, esasen birbirini tamamlayan ve bir bütün oluşturan ilkelere dayanmaktadır. Bireysel özgürlükler, toplanma özgürlüğü, serbest medya ve bağımsız yargı gibi ilkeler ve buna bağlı mekanizmalar olmadan halkın iradesinin demokratik bir yansıma bulması mümkün değildir.

Popülizmin toplumu “gerçek halk” ve “yozlaşmış seçkinler” şeklinde düşman/karşıt iki gruba ayırması ve her durumda “halkı” belirli bir şekilde kavramsallaştırarak kolektif kimlik inşası, bir ön ayrıma dayalı olarak *halkın* (*demos'un*) bir kısmını dışlamaktadır. Popülizmin sürekli başvurduğu halk ile, yalnızca halk kimliğinin hayali bir inşası temelinde tanımlanan “iyi halk” kastedilmektedir. Demokrasi ise, bir ön ayrıma dayanmadan halkı bir bütün olarak içermektedir. Popülist mantığın toplumda oluşturmuş olduğu antagonist yapıda “seçkinler” olarak tanımlanan kategorinin yanı sıra, “iyi halkın” saf halini tehdit eden herkes dışlanmaktadır. Popülizmin bu yaklaşımı, aynı zamanda demokrasi için hayati öneme sahip olan siyasi yarışa ve rekabete de aykırıdır. Demokraside rekabet içinde olunan karşı taraf, yok edilecek bir düşman değil, sadece geçici olarak iktidar kazanımı için yarışılan meşru bir rakip olarak görülmektedir. Demokrasinin aksine popülizmde siyasi rakip gayr-i meşru olarak değerlendirilmektedir. Çünkü popülist siyaset, kendini halkla bütünleştirmekte ve halkın yegâne meşru temsilcisi olarak görmektedir. Popülist siyaset, demokrasiyi tahrif etmektedir. Popülist siyaset, ilk başlarda demokratik prosedürlere riayet etse bile, demokrasinin kurumsal mekanizmalarını kendi lehlerine değiştirmekte ve saptırmaktadır.

Popülizm, liberal demokrasi ile doğrudan ilintili olan insan hakları ilkeleriyle de birçok açıdan çatışmaktadır. Öncelikle popülizmin en belirgin özelliği olan toplumu iki düşman gruba ayırması ve bu gruplardan olan “halkı” tanımlama biçimi, açıkça insan hakları ilkeleriyle çatışmaktadır. İnsan haklarının evrenselliği ve özünde bütün insanların onurlu varlıklar olarak hak sahibi olma ilkesine karşın; popülizmde gerçek halk mensupları hakiki manada hak sahibi olarak görülmektedir.

Popülist bir rejim, insan hakları için ciddi bir tehdit oluşturmakta ve insan hakları ilkelerini doğrudan ihlal etmektedir. Bu çerçevede, popülist iktidar kendi pozisyonunu korumak ve güçlendirmek için kuvvetler ayrılığını aşındırarak bağımsız ve tarafsız olması gereken yargı erkini kendine bağımlı ve iktidarını koruyan bir merci haline getirmektedir. Oysaki yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı, insan hakları için vazgeçilmez bir ön koşuldur. Dahası; popülist bir iktidar, somut olarak devlet aygıtını kendi “tekeline geçirmek” ve buna bağlı olarak kendi taraftarlarına kayırmacılık yapmak, muhalif olan sivil toplumu bastırmak ve özgür medyayı susturmak gibi insan haklarına aykırı eylemlerde bulunmaktadır. Bunların da ötesinde popülist iktidar, özellikle de insan hakları aktörlerinin meşruiyetini ve etkililiğini ortadan kaldırmak için bir dizi eylemlerde bulunmaktadır.

Popülizmin özellikle sağ formu, insan haklarıyla ilgili en asgari ilkeleri bile ihlal etmektedir. Çünkü sağ popülizm; otoriter, yabancı düşmanı, dışlayıcı ve tek-kültürcü bir milliyetçi tutum sergilemektedir. Burada gerçek ve saf halk, etno-kültürel değerlere refere edilerek tanımlanmakta ve bazı gruplara karşı aleni ayrımcılık yapılmaktadır. Sağ popülizmin bünyesinde faşizmin özelliklerine daha sık rastlamak mümkündür.

Temel unsurları ve özellikleri ve buna bağlı olarak siyasal ve toplumsal alanı etkileme biçimi bakımından popülizm kimi noktalarda faşizme benzemektedir. Ancak popülizm ile faşizm arasında bazı temel farklılıklar bulunmakta ve popülist otoriterlik ile faşist diktatörlük arasında bir sınır var olmaktadır. Bu iki ideoloji ve siyaset arasındaki temel fark ve sınır, demokrasi ile ilişki biçimlerinde ve şiddet kullanım derecelerinde ortaya çıkmaktadır. Popülizm, demokrasiyi tahrif etmesine ve şekilsiz hale getirmesine karşın bütünüyle imha etmez ve tamamen ortadan kaldırmaz. Faşizm ise, geleneksel demokratik siyasette kökünde karşı bir ideoloji ve siyasettir. Popülist aktörler, kendi muhaliflerini demokrasi oyunu ile yenilgiye uğratmak istemektedirler. Çünkü popülizmin en önemli meşruiyet kaynaklarından biri, seçimlerin varlığıdır. Popülizmin aksine faşizmde seçimlerin hiçbir önemi ve anlamı bulunmadığından dolayı, faşistler muhaliflerini seçimle alt etmekten ziyade şiddet yoluyla yok etme arayışında olurlar. Şiddet, faşizmde idealleştirilmiş bir değer olarak görülmektedir. Popülist bir rejim, kaba siyasi şiddetti bir yöntem olarak kullandığında artık popülist olarak nitelenemez.

Sonuç olarak; liberal demokrasi ile çatışan ve demokrasiyi tahrif eden popülizmi “kusurlu demokrasi” veya “otoriter demokrasi” olarak tanımlamak ve pozisyon olarak liberal demokrasi ile faşizm arasında bir yere yerleştirmek mümkündür.

KAYNAKÇA

- ABTS, Koen & RUMMENS, Stefan: “Populism versus Democracy”, *Political Studies*, Vol. 55, Issue 2, 2007, ss. 405–424.
- ALSTON, Philip: “The Populist Challenge to Human Rights”, *Journal of Human Rights Practice*, 9, 2017, ss. 1–15.
- ARDİTİ, Benjamin: *Liberalizmin Kıyılarında Siyaset: Farklılık, Popülizm, Devrim, Ajitasyon*, Çev. Emine Ayhan, Metis Yayınları, İstanbul, 2010.
- BELGE, Murat: “Dünyada Popülizm”, <https://www.birikimdergisi.com/haftalik/8233/dunyada-populizm#.XS3qHOGzZPY>. (Erişim: 15.07.2019).
- BERMAN, Sheri: “Populism Is Not Fascism, But It Could Be a Harbinger”, *Foreign Affairs*, Vol. 96, Number 6, 216, ss. 39-44.
- CANOVAN, Margaret: “Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy”, *Political Studies*, Vol. 47, Issue 1, 1999, ss. 2–16.
- CANOVAN, Margaret: “‘People’, Politicians and Populism”, *Government and Opposition*, Vol. 19, Issue 3, 1984, ss. 312-327.
- DI TELLA, Torcuato S.: “Populism into the Twenty-first Century”, *Government and Opposition*, Vol. 32, Issue 2, 1997, ss. 187-200.
- DI TELLA, Torcuato: “Populism and Reform in Latin America”, içinde *Obstacles to Change in Latin America*, Ed. Claudio Veliz, Oxford University Press, London, 1965, ss. 47-73.
- EATWELL, Roger: “Populism and Fascism”, içinde *The Oxford Handbook of Populism*, Ed. Cristóbal Rovira Kaltwasser, Paul Taggart ve diğerleri, Oxford University Press, Oxford, 2017. https://www.academia.edu/29585689/Populism_and_Fascism_2017
- FASSIN, Eric: *Popülizm: Büyük Hınç*, Çev. Gülener Kırnalı – İlker Kocael, Heretik Yayınları, Ankara, 2018.
- FINCHELSTEIN, Federico: *Faşizmden Popülizme*, Çev. Ali Karatay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019.
- FOSTER, John Bellamy: “This Is Not Populism”, *Monthly Review*, Volume 69, Number 2, June 2017. <https://monthlyreview.org/2017/06/01/this-is-not-populism/>.

- GRIFFIN, Roger: *Faşizmin Doğası*, Çev. Ali Selman, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.
- HABERMAS, Jürgen: “Öteki” Olmak, “Öteki”yle Yaşamak: *Siyaset Kuramı Yazıları*, Çev. İlknur Aka, 6. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012.
- HOUWEN, Tim: *The non-European roots of the concept of populism*, Sussex European Institute, Working Paper No 120, Brighton, 2011, ss. 1-52. <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=sei-working-paper-no-120.pdf&site=266>. (Erişim: 15.07.2019).
- IONESCU, Ghita & GELLNER, Ernest: “Introduction”, içinde *Populism: Its Meanings and National Characteristics*, Ed. Ghita Ionescu & Ernest Gellner, Weidenfeld and Nicolson, London, 1969, ss. 1-5.
- IORDACHI, Constantin: “Karşılaştırmalı Faşizm çalışmaları: Giriş”, içinde *Karşılaştırmalı Faşizm Çalışmaları*, Der. Constantin Iordachi, Çev. İsmail Ilgar, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, ss. 17-91.
- JAGERS, Jan & WALGRAVE, Stefaan: “Populism as political communication style: An empirical study of political parties’ discourse in Belgium”, *European Journal of Political Research*, Vol. 46, Issue 3, 2007, ss. 319-345.
- JUDIS, John B.: *The Populist Explosion: How The Great Recession Transformed American And European Politics*, Columbia Global Reports, New York, 2016.
- KALTWASSER, Cristobal Rovira: “The Ambivalence of Populism: Threat and Corrective for Democracy”, *Democratization*, Vol. 19, No. 2, 2012, ss. 184-208.
- KRASTEV, Ivan: “The Populist Moment”, <https://www.eurozine.com/the-populist-moment/>. (Erişim: 19.07.2019).
- LACLAU, Ernesto: *Popülist Akıl Üzerine*, Çev. Nur Betül Çelik, 3. Baskı, Epos Yayınları, Ankara, 2018.
- LACLAU, Ernesto: “Popülizm Bir Ad Ne İçerir?”, Çev. Hayriye Özen, *Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2015, Cilt: 1, Sayı: 1, ss. 135-146.
- LACLAU, Ernesto: *Politics and Ideology in Marxist Theory*, New Left Books, London, 1977.

- LIPSET, Seymour Martin: *Political Man: The Social Bases of Politics*, Heinemann, London, 1960.
- MAMMONE, Andrea: *Transnational Fascism in France and Italy*, Cambridge University Press, Cambridge, 2015.
- MANN, Michael: *Faşistler*, Çev. Ulaş Bayraktar, İletişim Yayınlar, 2015.
- MILLER-IDRISS, Cynthia: “The Global Dimensions of Populist Nationalism”, *The International Spectator*, Vol. 54, Issue 2, 2019, ss. 17-34.
- MUDDE, Cas: “Fighting the system? Populist radical right parties and party system change”, *Party Politics*, Vol. 20, Issue.2, 2014, ss. 217-226.
- MUDDE, Cas & KALTWASSER, Cristobal R.: *Popülizm: Kısa Bir Giriş*, Çev. S. Erdem Türközü, Nika Yayınevi, Ankara, 2019.
- MULLER, Jan-Werner: *Popülizm Nedir?*, Çev. Onur Yıldız, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.
- PAPPAS, Takis S.: “Modern Populism: Research Advances, Conceptual and Methodological Pitfalls, and the Minimal Definition”, <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-17?print=pdf>. Online yayınlama Tarihi: Mart 2016. (Erişim: 20.07.2019).
- PIERSON, Christopher: *Modern Devlet*, Çev. Neşet Kutluğ & Burcu Erdoğan, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul, 2011.
- RODRIGUEZ-GARAVİTO, Cesar & GOMEZ, Krizna: “Responding to The Populist Challenge: A New Playbook for The Human Rights Field”, içinde *Rising to the Populist Challenge: A New Playbook for Human Rights*, Ed. Cesar Rodriguez-Garavito & Krizna Gomez, Ediciones Antropos, Bogota, D.C./ Colombia, 2018, ss. 11-53.
- ROUSSEAU, Jean-Jacques: *Toplum Sözleşmesi*, Çev. Vedat Günyol, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, IX. Baskı, İstanbul, 2012.
- SCHMITT, Carl: *Parlamentar Demokrasinin Krizleri*, Çev. A. Emre Zeybekoğlu, Dost Yayınları, Ankara, 2006.
- SCHMITT, Carl: *Siyasal Kavramı*, Çev. Ece Göztepe, Metis Yayınları, İstanbul, 2005.

SHILS, Edward: *The Torment of Secrecy: The Background and Consequences of American Security Policies*, The Free Press, Glencoe, 1956.

TAGGART, Paul: *Popülizm*, Çev. Barış Yıldırım, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.

WORSLEY, Peter: “The Concept of Populism”, içinde *Populism: Its Meanings and National Characteristics*, Ed. Ghita Ionescu & Ernest Gellner, Weidenfeld and Nicolson, London, 1969, ss. 212-250.

<http://sozluk.gov.tr/>. (Erişim: 20.07.2019).

<https://www.cam.ac.uk/news/populism-revealed-as-2017-word-of-the-year-by-cambridge-university-press>. (Erişim: 19.07.2019).

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/populism>. (Erişim: 19.07.2019).